

**Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτικές»**

**ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ ΤΗΣ ΕΕ:
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΔΥΤΙΚΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ**

ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ ΛΑΜΠΙΟΓΛΟΥ

Κόρινθος, Μάρτιος 2016

University of Peloponnese
Faculty of Social and Political Relations
Department of Political Studies and International Relations

Master Program in
« Political Studies and International Relations »

The future of enlargement: Western Balkans

CHARIKLIA LABOGLOU

Corinth, March 2016

«Οι λαοί της Ευρώπης, εγκαθιδρύοντας μεταξύ τους μία διαρκώς στενότερη ένωση, αποφάσισαν να μοιραστούν ένα ειρηνικό μέλλον θεμελιωμένο σε κοινές αξίες...»

Απόσπασμα από τον

ΧΑΡΤΗ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Λίστα ακρωνυμίων.....	vι
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	vii
ABSTRACT.....	viii
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Η ΝΕΑ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΈΝΩΣΗΣ.....	3
1.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
1.2. ΟΙ ΚΥΚΛΟΙ ΤΩΝ ΔΙΕΥΡΥΝΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΕ.....	3
1.3. Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΑ ΔΥΤΙΚΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ.....	5
1.4. ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ.....	7
1.4.1. Η Συνθήκη για την ΕΕ.....	7
1.4.2. Τα Κριτήρια της Κοπεγχάγης.....	7
1.4.3. Ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.....	8
1.4.4. Ενταξιακές διαπραγματεύσεις και διαδικασία προσχώρησης.....	8
1.5. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΕ ΣΤΑ ΔΥΤΙΚΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ.....	9
1.5.1. Η Περιφερειακή Προσέγγιση της ΕΕ για τα Δυτικά Βαλκάνια.....	10
1.5.2. Διαδικασία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης.....	10
1.6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΟΙ ΧΩΡΕΣ ΜΕ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗΣ.....	14
2.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	14
2.2. ΚΟΙΝΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΩΝ ΥΠΟ ΈΝΤΑΞΗ ΧΩΡΩΝ.....	14
2.3. ΑΛΒΑΝΙΑ.....	16
2.4. ΣΕΡΒΙΑ.....	20
2.5. ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟ.....	24
2.6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΟΙ ΧΩΡΕΣ ΜΕ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣΧΩΡΗΣΗΣ.....	29
3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	29
3.2. ΚΟΙΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΜΕ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ.....	29
3.3. ΒΟΣΝΙΑ-ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ.....	31
3.4. ΠΡΩΗΝ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ.....	36
3.5. ΚΟΣΟΒΟ.....	40

3.6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	45
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	47
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	51
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	52
ΕΛΛΗΝΙΚΗ.....	52
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ	53

Λίστα ακρωνυμίων

ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν

Β-Ε: Βοσνία-Ερζεγοβίνη

ΔΒ: Δυτικά Βαλκάνια

ΔΣΣ: Διαδικασία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΚ: Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

ΕΔΥΕ: Ένταξη Διαλόγου Υψηλού Επιπέδου

ΗΕ: Ηνωμένα Έθνη

ΚΑΕ: Κεντρική Ανατολική Ευρώπη

κ-μ: κράτη-μέλη

ΜΚΟ: Μη Κυβερνητική Οργάνωση

ΜΜΕ: Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

ΟΑΣΕ: Οργανισμός για την Ασφάλεια και την Συνεργασία στην Ευρώπη

πΓΔΜ: πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας

ΣΣΣ: Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης

CEFTA: Central European Free Trade Agreement

EBRD: European Bank for Reconstruction and Development

FYROM: Former Yugoslavian Republic Of Macedonia

ODIHR: Office for Democratic Institutions and Human Rights

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το έτος 2013 σηματοδοτεί με την προσχώρηση της Κροατίας, την τελευταία διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και την επέκταση της προς τα Δυτικά Βαλκάνια (ΔΒ). Ταυτόχρονα «αποδεικνύει» ότι η ΕΕ με την πολιτική αυτή επενδύει στα αμοιβαία οφέλη της ειρήνης, της ασφάλειας και της ευημερίας στην Ευρώπη.

Η στρατηγική προσχώρησης των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (2004, 2007, 2013) είναι κατ' εξοχήν γεωπολιτική αφού έγινε σε βάρος της εμβάθυνσης της ολοκλήρωσης της ίδιας της Ένωσης. Ωστόσο το στοίχημα της διεύρυνσης της ΕΕ προς τα ΔΒ φαίνεται να είναι το δυσκολότερο καθώς οι χώρες αυτές αντιμετωπίζουν συσσωρευμένα προβλήματα στο πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο.

Η μέχρι σήμερα συντελεσθείσα πρόοδος στο επίπεδο του εκδημοκρατισμού και στο επίπεδο της συμφιλίωσης των υποψηφίων χωρών δίνει βάσιμες ελπίδες για το αίσιο τέλος του εγχειρήματος. Εν τούτοις, διαπιστώνεται διαφορετική πρόοδος για κάθε χώρα και συνακόλουθα διαφορετικός βαθμός ωριμότητας ως προς τη διαδικασία προσχώρησή τους. Είναι προφανές ότι έχουν διαμορφωθεί δύο «ταχύτητες» ως προς την προοπτική ένταξης των χωρών αυτών. Στην πρώτη ταχύτητα εντάσσονται η Αλβανία, η Σερβία, η πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (πΓΔΜ) και το Μαυροβούνιο που έχουν ήδη το καθεστώς υποψήφιας χώρας και φαίνεται να έχουν επιτύχει την μεγαλύτερη πρόοδο ως προς τα προαπαιτούμενα που έθεσε η ΕΕ. Στη δεύτερη ταχύτητα περιλαμβάνονται η Βοσνία-Ερζεγοβίνη και το Κόσοβο που είναι προφανές ότι αντιμετωπίζουν τα μεγαλύτερα προβλήματα και καθυστερήσεις για την προσχώρησή τους στην ΕΕ.

Παρά το γεγονός ότι η ΕΕ αντιμετωπίζει τις δικές της προκλήσεις σε ένα εξαιρετικά δυσμενές οικονομικά και ασταθές πολιτικά διεθνές περιβάλλον, θα πρέπει να θεωρείται βέβαιο ότι οι χώρες αυτές, έστω και με μια χρονική καθυστέρηση, θα επιτύχουν τελικά την ενσωμάτωσή τους στην ευρωπαϊκή οικογένεια.

Λέξεις κλειδιά: διεύρυνση, ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, κριτήρια Κοπεγχάγης, εμβάθυνση προενταξιακή πολιτική, Δυτικά Βαλκάνια.

ABSTRACT

The year 2013 marks the latest stage in the enlargement of the EU, as evidenced by the accession of Croatia and its geographical expansion towards the Western Balkans. At the same time it signals the continued commitment of the EU towards reciprocal peace, security and well-being for the nations of Europe.

The strategy of integration of the states of Central and Eastern Europe (2004, 2007, 2013) is primarily geopolitical since it has come about at the expense of further consolidation (deepening) of the European idea. Nevertheless the process of expansion has been more difficult since the nations of the Western Balkans are confronted with a number of political, economical and social problems accrued over the years.

The degree of progress in the process toward democratization and reconciliation leaves optimism for the successful completion of the project. Nevertheless the levels of progress and maturity as regards the integration procedure differ among the nations involved. As such two tiers of nations awaiting accession are discernible: The first one, including Albania, Serbia and Montenegro, covers those nations which have made the greater progress regarding the prerequisite steps as set out by the EU. The second tier includes Bosnia Hercegovina, FYROM, and Kosovo, nations which are confronted with greater obstacles and delays in the process toward European accession.

Despite the fact that the EU is faced with challenges of its own, in an environment which is particularly negative on the economic front, and globally politically unstable, it should be considered a certainty that all these nations will ultimately succeed in becoming members of the European family, even if this should involve a delay.

Key words: enlargement, European integration, Copenhagen criteria, pre-accession political integration, Western Balkans.

Εισαγωγή

Η έννοια των Δυτικών Βαλκανίων (ΔΒ) ως όρος γεωπολιτικός έχει εισαχθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) για να οριοθετήσει το σύνολο των χωρών της Βαλκανικής εκτός της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας. Περιλαμβάνει τις χώρες που προήλθαν από την διάλυση της Γιουγκοσλαβίας με εξαίρεση την Κροατία (προσχώρησε στην Ένωση το 2013), δηλαδή την Σερβία, την Βοσνία-Ερζεγοβίνη, την Αλβανία, την πΓΔΜ, το Μαυροβούνιο και το Κόσοβο. Το κύριο χαρακτηριστικό των χωρών αυτών είναι η *«υστέρησή τους στην υιοθέτηση οικονομικών και πολιτικών μεταρρυθμίσεων»* και τα *«πολλαπλά και αλληλένδετα εσωτερικά τους προβλήματα που αποτελούν απειλή για την ευρωπαϊκή ασφάλεια»* (Τζιφάκης, 2002).

Το ενδιαφέρον της ΕΕ για την περιοχή υπήρξε έντονο από την στιγμή που διαφάνηκαν οι διαλυτικές τάσεις στην πρώην Γιουγκοσλαβία και η παρέμβασή της υπήρξε έντονη και πολυεπίπεδη με στόχο την διασφάλιση της ειρήνης και της ασφάλειας στην περιοχή.

Σκοπός της εργασίας είναι να καταγραφεί η διαδικασία της διεύρυνσης της ΕΕ προς τα ΔΒ και τα εργαλεία πολιτικής που χρησιμοποιούνται εκ μέρους της ΕΕ για την ενσωμάτωση τους. Στο πλαίσιο αυτό θα αναλυθούν οι λόγοι που επιβραδύνουν την ενσωμάτωση της περιοχής των ΔΒ στην ΕΕ καθώς και η συνολική πορεία των χωρών αυτών μέχρι σήμερα.

Κεντρικό ερώτημα και προβληματισμός αυτής της μελέτης παραμένει η διερεύνηση της διαδικασίας διεύρυνσης υπό τις παρούσες ιδιαιτέρως δυσμενείς συνθήκες για την Ευρώπη και η εκτίμηση ως προς την τελική έκβαση του εγχειρήματος.

Λαμβάνοντας υπ' όψη τα παραπάνω, στην παρούσα εργασία, η οποία διαρθρώνεται σε τρία κεφάλαια, επιχειρείται η παρουσίαση των βασικών παραγόντων της διεύρυνσης προς τα ΔΒ και διερευνάται το μέλλον της προσπάθειας αυτής. Πιο συγκεκριμένα, αναλύεται ο βαθμός εκπλήρωσης των τεσσάρων κριτηρίων ένταξης (πολιτικό, οικονομικό, κοινοτικό κερτημένο, σχέσεις καλής γειτονίας) των υποψηφίων βαλκανικών χωρών.

Ειδικότερα στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια σύντομη ιστορική αναδρομή των διευρύνσεων της ΕΕ μέχρι σήμερα ενώ στη συνέχεια παρουσιάζεται η θεσμική και εξελικτική διαδικασία της διεύρυνσης καθώς και οι βασικές προϋποθέσεις που έχουν τεθεί από την ΕΕ για την επιτυχή ολοκλήρωση αυτής της διαδικασίας. Στο πλαίσιο αυτό κατατάσσονται οι χώρες των ΔΒ

ανάλογα με την πορεία που αυτές έχουν διανύσει σε δυο σχηματικά ομάδες χωρών, δηλαδή τις υποψήφιες χώρες που έχουν έναν προχωρημένο βαθμό ετοιμότητας/ προετοιμασίας για ένταξη και τις χώρες που δεν διαθέτουν ακόμη τον απαιτούμενο βαθμό ωριμότητας/ προετοιμασίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται η προοπτική προσχώρησης των τριών χωρών (Αλβανία, Σερβία, Μαυροβούνιο) που έχουν επιτύχει την καλύτερη προετοιμασία ως προς τα προενταξιακά κριτήρια και θεωρούνται ως τα πλέον ώριμα για ένταξη στην ΕΕ.

Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφονται τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι χώρες που παρουσιάζουν την μεγαλύτερη υστέρηση (Βοσνία-Ερζεγοβίνη, πΓΔΜ, Κόσοβο) ως προς την ετοιμότητά τους για ένταξη και αναλύεται η διαφορετική δυναμική που έχει αναπτύξει η κάθε χώρα καθώς και τα ιδιαίτερα προβλήματά της.

Η εργασία ολοκληρώνεται με τη διατύπωση των συμπερασμάτων και ορισμένων προβληματισμών σχετική με την προοπτική διεύρυνσης της ΕΕ προς τα ΔΒ αλλά και την γενικότερη προοπτική της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Ωστόσο οφείλουμε να επισημάνουμε στο πλαίσιο αυτής της εισαγωγής ότι η εργασία αυτή δεν φιλοδοξεί και ούτε είναι δυνατόν να καλύψει όλο το φάσμα των παραγόντων που συνιστούν την κατάσταση των ΔΒ σήμερα. Η πολυπλοκότητα των έξι χωρών που εξετάζονται σ' αυτή την εργασία καθώς και οι διαφορετικές διαδρομές που μοιραία ακολουθούν είναι αδύνατον να περιγραφούν λεπτομερειακά όπως απαιτεί η επιστημονική δεοντολογία. Αντί αυτού η προσέγγιση επικεντρώνεται κατά βάση στην διερεύνηση της προοπτική ένταξης αυτών των χωρών στην ΕΕ καθώς και στα επιμέρους προβλήματα που αντιμετωπίζουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Η Νέα Διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης

1.1. Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται η μέχρι σήμερα διαδικασία διεύρυνσης της ΕΕ και αναλύεται η μετάβαση από τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες (ΕΚ) των 6 στην ΕΕ των 28. Παρουσιάζεται επίσης το θεσμικό περίγραμμα της διεύρυνσης καθώς και οι προϋποθέσεις που έχουν τεθεί από την ΕΕ για την επιτυχή ολοκλήρωση αυτής της πορείας. Τέλος, αναλύεται η κατάσταση στα ΔΒ και η στρατηγική της ΕΕ στην περιοχή μέχρι σήμερα, μέσα από τις θεσμικές της παρεμβάσεις με στόχο την μεγαλύτερη σύγκλιση των δύο μερών.

1.2. Οι κύκλοι των διευρύνσεων στην ΕΕ

Στην εξελικτική πορεία των ΕΚ/ΕΕ, οι αλληπάλληλες διευρύνσεις αποτέλεσαν κορυφαίο στοιχείο της ευρωπαϊκής πολιτικής. Η πολιτική αυτή προώθησε το ευρωπαϊκό όραμα και έθεσε τις βάσεις για μια εντατικότερη ενοποίηση των ευρωπαϊκών κρατών. Η κατακερματισμένη από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο Ευρώπη προσπάθησε να επινοήσει νέους δρόμους ειρήνευσης αλλά και αναπτυξιακής προοπτικής. Το εγχείρημα είχε την έγκριση και την ενθάρρυνση των ΗΠΑ και είχε πέρα από τον οικονομικό, κυρίως ιδεολογικό στόχο, καθώς επιδίωκε στη δημιουργία ενός αναχώματος στο Σοβιετικό επεκτατισμό (Μούσης, 1994).

Οι θεωρήσεις των ευρωπαϊκών χωρών για την δημιουργία της τότε ΕΟΚ ήταν θεμελιακά διαφορετικές, αφού στόχευαν σε μια ενοποιητική διαδικασία που μέσα από την εμβάθυνση των σχέσεων των κρατών μελών (κ-μ) θα οδηγούσε τελικά σε μια μορφή πολιτικής ενοποίησης.

Εν τούτοις, φάνηκε καθαρά, ιδίως μετά το κύμα των τελευταίων διευρύνσεων που ολοκληρώθηκε σε τρεις φάσεις, (το 2004 με την ένταξη των Εσθονίας, Λετονίας, Λιθουανίας, Πολωνίας, Τσεχίας, Σλοβακίας, Ουγγαρίας, Σλοβενίας, Μάλτας και Κύπρου, το 2007 των Βουλγαρίας και Ρουμανίας και το 2013 της Κροατίας), ότι υπάρχει έντονη ιδεολογική αντιπαράθεση σχετικά με τον σκοπό και την αποτελεσματικότητα των αλληπάλληλων διευρύνσεων. Και τούτο διότι η περίφημη δυναμική της διεύρυνσης απειλούσε και απειλεί να ακυρώσει το ευρωπαϊκό εγχείρημα της ενοποιητικής διαδικασίας και να καταστήσει την Ένωση ένα ανομοιογενές συνονθύλευμα κρατών χωρίς πολιτικό όραμα και με περιθωριοποιημένη την αντίληψη της συνοχής.

Ειδικότερα, η ΕΕ αντιμετώπισε το 2004 μια μεγάλη πρόκληση, τη δυσχερέστερη μέχρι τότε διεύρυνση, λόγω μεγάλου αριθμού κρατών (10 κράτη) με ασταθείς θεσμικές και οικονομικές δομές. Επιπρόσθετα η περίπτωση της ενσωμάτωσης της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας το 2007 και της Κροατίας το 2013 δημιούργησε έντονο προβληματισμό ως προς την ετοιμότητα και θεσμική επάρκεια που διέθεταν οι χώρες αυτές για να ενταχθούν στην Ένωση (Nugent, 2010).

Οι τελευταίες διευρύνσεις του 2004, 2007 και 2013 προσέθεσαν έντονους προβληματισμούς αναφορικά με τους στόχους της Ένωσης και τις πραγματικές δυνατότητες της για ενσωμάτωση αυτών των χωρών με βάση τα νέα δεδομένα. Μοιραία λοιπόν η πολιτική των τελευταίων διευρύνσεων μετατόπισε το κέντρο βάρους της ΕΕ από την εμβάθυνση της ολοκλήρωσης στη δημιουργία σταθερού και ασφαλούς περιβάλλοντος και έφερε την Ευρώπη αντιμέτωπη με περιφερειακές ανισότητες, επιβάρυνση διαρθρωτικών ταμείων και άνιση κατανομή πλούτου μεταξύ των κ-μ.

Σ' αυτήν την γεωπολιτική στρατηγική επιδίωξης ασφαλούς περιβάλλοντος θα πρέπει κυρίως να εξετασθεί και η δηλωμένη επιθυμία διεύρυνσης προς τις χώρες των ΔΒ. Ήδη από το 2003, κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Προεδρίας, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στη Θεσσαλονίκη (19-20 Ιουνίου 2003) επιβεβαίωσε ότι όλες οι χώρες των ΔΒ διαθέτουν σαφή ευρωπαϊκή προοπτική, ως εν δυνάμει υποψήφιες για ένταξη στην ΕΕ, προοπτική που είχε ξεκινήσει από το 1999 μέσω της Διαδικασίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης (ΔΣΣ) (Συμπεράσματα Συμβουλίου, No 11639/03) (European Council, 2003).

Η Σύνοδος Κορυφής της Θεσσαλονίκης αποτέλεσε κομβικό σημείο για την διαμόρφωση προνομιακών σχέσεων της ΕΕ με τις χώρες των ΔΒ. Η υιοθέτηση της «Διακήρυξης της Θεσσαλονίκης» ανέδειξε την πρόθεση της ΕΕ να στηρίξει την ενοποίηση του ευρωπαϊκού χώρου με την κρίσιμη αυτή περιοχή αλλά και τη δέσμευση των κρατών των ΔΒ να εντείνουν τις μεταρρυθμιστικές τους προσπάθειες για να καταστεί εφικτή η ενταξιακή τους διαδικασία. Τα κείμενα που υιοθετήθηκαν στη Θεσσαλονίκη- η Ατζέντα της Θεσσαλονίκης για την Ευρωπαϊκή Ενσωμάτωση των χωρών των ΔΒ καθώς και η Διακήρυξη- αποτελούν τα συνολικά Κείμενα Στρατηγικής της ΕΕ για τα Βαλκάνια και αναδεικνύουν τις προϋποθέσεις για την ευρωπαϊκή τους πορεία: εκδημοκρατισμός, εγκαθίδρυση θεσμών και μεταρρυθμίσεων, εδραίωση κράτους δικαίου, προώθηση ανοχής και συμφιλίωσης, αντιμετώπιση του

οργανωμένου εγκλήματος και της διαφθοράς, και οικονομική ανασυγκρότηση (European Council, 2003).

1.3. Η κρίση στα Δυτικά Βαλκάνια

Η ΝΑ χερσόνησος της Ευρώπης, η Βαλκανική, περιλαμβάνει μια σειρά από χώρες οι οποίες αναδύθηκαν τον 19ο αιώνα και οι οποίες διατηρούν πανσπερμία εθνοτήτων και θρησκειών. Πολυφυλετικοί πληθυσμοί με μακράιωνη κοινή παράδοση υπέστησαν την οθωμανική κυριαρχία και ποτέ δεν κατάφεραν να ενσωματωθούν στη δυτικοευρωπαϊκή συνείδηση ως φυσική απόληξη της Ευρώπης. Πάντα υπήρχε μια απαξιωτική εικόνα για την περιοχή, την οποία συντηρούσαν μορφές βαρβαρότητας, επισφραγίζοντας την αρνητική χροιά του γεωγραφικού όρου μέχρι σήμερα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η ιστορικός Μαρία Τοντόροβα (2000), *«ο βαλκανισμός έγινε συν τω χρόνω βολικό υποκατάστατο της συναισθηματικής αποφόρτισης που πρόσφερε ο οριενταλισμός, καθώς απάλλασσε τη Δύση από την ευθύνη του ρατσισμού, της αποικιοκρατίας, του ευρωκεντρισμού και της χριστιανικής μισαλλοδοξίας κατά του Ισλάμ»*.

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου η Βαλκανική χερσόνησος περιελάμβανε τα ανεξάρτητα κράτη της Αλβανίας, Βουλγαρίας, Ρουμανίας και Ελλάδας και την Ομοσπονδία της Γιουγκοσλαβίας, η οποία συγκροτούνταν από έξι ομοσπονδίες, της Σλοβενίας, της Κροατίας, του Μαυροβουνίου, της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, των Σκοπίων και τις αυτόνομες περιοχές του Κοσσυφοπεδίου και της Βοϊβοδίνης, ενταγμένες στη Σερβική δημοκρατία.

Η πολυεθνική Ομοσπονδία της Γιουγκοσλαβίας, την περίοδο 1991-2001, αποδυναμωμένη από την οικονομική και πολιτική κρίση και την ισχυρή εθνικιστική ρητορική δοκιμάστηκε από αιματηρούς εμφύλιους πολέμους που χαρακτηρίστηκαν από απίστευτες για την Ευρώπη βαρβαρότητες και ανέδειξαν όλες τις εθνοτικές και θρησκευτικές διαφορές που υπέβοσκαν εντός της Ομοσπονδίας.

Η βάση που δημιούργησε τις συνθήκες για ειρηνική συνύπαρξη και περιφερειακή προσέγγιση των χωρών των ΔΒ, υπήρξε η Ειρηνευτική Συμφωνία του Dayton στο Ohio των ΗΠΑ τον Δεκέμβριο του 1995 (Σερβία, Β-Ε, Κροατία, ΗΠΑ) καθώς επισφράγισε το τέλος των εχθροπραξιών που προέκυψαν από την απόσχιση της Βοσνίας και έθεσε τα γεωγραφικά όρια μεταξύ Βοσνίας, Κροατίας και Σερβίας. Ακολούθως η ειρηνευτική αποστολή του NATO που

αναπτύχθηκε στη Βοσνία και η ομοφωνία εκ μέρους της ΕΕ για τη σταθεροποίηση των σχέσεων ενίσχυσε τη Συμφωνία αυτή (Koktsidis, Armakolas, Maksimovic and Feta, 2014).¹

Στην ίδια στρατηγική της Δυτικής Συμμαχίας εντάσσεται και η Συνθήκη της Οχρίδας (NATO-ΕΕ) τον Αύγουστο του 2001, η οποία καθόρισε τις σχέσεις των μειονοτήτων στην πΓΔΜ και αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα σταθεροποίησης της περιοχής των ΔΒ, καταδεικνύοντας ότι ο σεβασμός των ανθρωπίνων και μειονοτικών δικαιωμάτων αποτελεί ουσιαστική προϋπόθεση για την προσχώρηση στην ΕΕ (Koktsidis et al, 2014).²

Ωστόσο η παρέμβαση της ΕΕ υπήρξε πολύπλευρη και ουσιαστική στην υπόθεση ειρήνευσης των ΔΒ, παρά το γεγονός ότι η ίδια στερούνταν το απαιτούμενο πολιτικό και στρατιωτικό εκτόπισμα (που διέθεταν οι ΗΠΑ) για να επιτύχει μόνη της απτά αποτελέσματα (Τζιφάκης, 2002).

Η διχοτόμηση των Βαλκανίων σε δυτικά και ανατολικά έχει πολιτικό περιεχόμενο υπό την έννοια ότι τα ΔΒ προσδιορίζονται από χώρες οι οποίες έχουν γεωγραφική εγγύτητα, πολλαπλά εσωτερικά προβλήματα και κοινό παρελθόν, υστερούν οικονομικά και πολιτικά και θα πρέπει να προβούν σε δύσκολες και επίπονες μεταρρυθμίσεις καθώς υπάρχει αναγκαιότητα να ενταχθούν στην ΕΕ (Τζιφάκης, 2002).

¹ Η Συμφωνία του Dayton, επιτεύχθηκε με την μεσολάβηση των ΗΠΑ στο Ohio των ΗΠΑ και τερμάτισε την αιματηρή διαμάχη στην Ευρώπη. Υπεγράφη επίσημα στις 14 Δεκεμβρίου 1995 στο Παρίσι από τους Μιλόσεβιτς (Σερβία), Τούτζμαν (Βοσνία-Ερζεγοβίνη), Ιτζεμπίγκοβιτς (Κροατία) και τον Χόλμπρουκ (ΗΠΑ), στις διαπραγματεύσεις συμμετείχαν εκπρόσωποι της ΕΕ. Το έγγραφο το οποίο είναι γνωστό ως ειρηνευτική Συμφωνία του Dayton δημιούργησε τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη ως κυρίαρχο κράτος, αποτελούμενο από δύο αυτόνομες οντότητες

² Η Συμφωνία Πλαίσιο της Οχρίδας αποτελεί συνεργασία για την ασφάλεια μεταξύ του NATO και της ΕΕ για την πρόληψη του πολέμου στην πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας. Τον Φεβρουάριο του 2001, στο αποκορύφωμα του ενδο-εθνικού αλληλοσπαραγμού μεταξύ των δυνάμεων ασφαλείας του κράτους και ενόπλων Αλβανών ανταρτών, το NATO και η ΕΕ συντόνισαν τις διαπραγματεύσεις που οδήγησαν στην Συμφωνία της Οχρίδας τον Αύγουστο του ίδιου χρόνου.

1.4. Το Θεσμικό Πλαίσιο της Διεύρυνσης

1.4.1. Η Συνθήκη για την ΕΕ

Το άρθρο 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση καθορίζει τις αξίες που ασπάζεται η ΕΕ, οι οποίες θα πρέπει να είναι σεβαστές από τις υποψήφιες προς ένταξη χώρες. Ειδικότερα το άρθρο 2 αναφέρει ότι *«Η Ένωση, βασίζεται στις αξίες σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου, καθώς και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες. Οι αξίες αυτές είναι κοινές στα κράτη μέλη...»*.

Επιπρόσθετα το άρθρο 49 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση ορίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μία χώρα μπορεί να γίνει μέλος της Ένωσης. Σύμφωνα λοιπόν με το άρθρο 49, *«κάθε ευρωπαϊκό κράτος το οποίο σέβεται τις αξίες που αναφέρονται στο άρθρο 2 και δεσμεύεται να τις προάγει, μπορεί να ζητήσει να γίνει μέλος της Ένωσης»*. Το ενδιαφερόμενο κράτος, απευθύνει την αίτηση του στο Συμβούλιο των Υπουργών, το οποίο λαμβάνει την απόφαση του με ομοφωνία και εφόσον έχει τη σύμφωνη γνώμη της Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (European Union, 2012).

1.4.2. Τα Κριτήρια της Κοπεγχάγης

Τα κριτήρια και οι όροι προσχώρησης καθορίστηκαν από τους ηγέτες των κ-μ στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης τον Δεκέμβριο του 1993, καθώς και με μεταγενέστερες αποφάσεις της ΕΕ. Με βάση τα κριτήρια αυτά διαμορφώθηκαν τέσσερις Ομάδες κριτηρίων που πρέπει να εκπληρούνται για την προσχώρηση στην Ένωση:

A) Το Πολιτικό: περιλαμβάνει τη σταθερότητα θεσμών που εγγυώνται τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου, τα δικαιώματα του ανθρώπου και το σεβασμό και την προστασία των μειονοτήτων.

B) Το Οικονομικό: περιλαμβάνει την ύπαρξη μιας λειτουργικής οικονομίας της αγοράς και την ικανότητα αντιμετώπισης των ανταγωνιστικών πιέσεων και δυνάμεων της αγοράς στο πλαίσιο της Ένωσης.

Γ) Το Κοινοτικό Κεκτημένο: περιλαμβάνει την ικανότητα ανάληψης των υποχρεώσεων που απορρέουν από την ιδιότητα του μέλους, συμπεριλαμβανομένης της προσήλωσής στους στόχους της πολιτικής, οικονομικής και νομισματικής ένωσης (Ιωακειμίδης, 1999).

Δ) Σχέσεις καλής γειτονίας: ειδικότερα για τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων έχουν τεθεί πρόσθετες προϋποθέσεις σχετικές με την περιφερειακή συνεργασία και τις καλές σχέσεις γειτονίας (γνωστές ως «προϋποθέσεις της Διαδικασίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης (ΔΣΣ)»).

Θα πρέπει να τονισθεί ότι τα κριτήρια ένταξης είναι γενικά και ασαφή και δεν θέτουν ποσοτικούς στόχους, αφήνοντας περιθώριο για μια διευρυμένη ή διασταλτική ερμηνεία δεδομένου ότι *«θεσμικά απαιτείται συμμόρφωση στον πολιτικό, νομοθετικό και τεχνικό τομέα με τις προϋποθέσεις και τα πρότυπα της ΕΕ»* (Τζόκας, 2006).

1.4.3. Ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενίσχυσε με την πάροδο του χρόνου τον θεσμικό του ρόλο, αύξησε τις εξουσίες του και διεύρυνε τη δημοκρατική διαδικασία στη λήψη των αποφάσεων. Ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στην διαδικασία προσχώρησης ενός υποψήφιου κ-μ είναι αποφασιστικός δεδομένου ότι σύμφωνα με το άρθρο 49 παράγραφος της ΣΕΕ είναι απαραίτητη η έγκριση κάθε νέας προσχώρησης και συμμετέχει επίσης στη Διαδικασία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης σύμφωνα με το άρθρο 218 παράγραφος 6 της ΣΛΕΕ και διατηρεί τακτικές διμερείς σχέσεις με τα κοινοβούλια των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2015α).

1.4.4. Ενταξιακές διαπραγματεύσεις και διαδικασία προσχώρησης

Μετά την υποβολή αίτησης για προσχώρηση στην ΕΕ, οι κυβερνήσεις των κ-μ αποφασίζουν αν θα κάνουν αποδεκτή την αίτηση. Εν συνεχεία, βάσει γνωμοδότησης της Ε. Επιτροπής, αποφασίζεται αν πρέπει να χορηγήσουν στην αιτούσα το καθεστώς υποψήφιας χώρας και αν θα πρέπει να ξεκινήσουν οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις. Ακολουθώντας τον ίδιο τρόπο, τα κ-μ αποφασίζουν με ποιους όρους και πότε θα αρχίσουν και θα ολοκληρώσουν τις διαπραγματεύσεις για κάθε τομέα πολιτικής (Ιωακειμίδης, 1999).

Οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις αποτελούν μια διαδικασία χρονοβόρα και επικεντρώνονται στην εξέταση της υποψήφιας χώρας ως προς την ικανότητά της να αναλάβει υποχρεώσεις κ-μ,

δηλαδή να εφαρμόσει και να υλοποιήσει το υφιστάμενο κοινοτικό κεκτημένο. Η μεταρρυθμιστική αποτελεσματικότητα της υποψήφιας χώρας είναι ευθέως ανάλογη με την πρόοδο της ενταξιακής διαδικασίας. Προς διευκόλυνση των διαπραγματεύσεων, το σύνολο του δικαίου κατανέμεται σε 33 κεφάλαια, ανά τομέα πολιτικής. Η Ε. Επιτροπή παρακολουθεί την πορεία και την πρόοδο που επιτυγχάνει κάθε υποψήφια χώρα με ετήσιες εκθέσεις, οι οποίες αποτελούν τη βάση των αποφάσεων της διαπραγμάτευσης.

Με την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων συντάσσεται Συνθήκη Προσχώρησης, η οποία υπογράφεται από τα συμβαλλόμενα μέρη (κ-μ και υποψήφια χώρα). Με τη συγκατάθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, η Συνθήκη κυρώνεται από τα κ-μ και την υποψήφια χώρα, σύμφωνα με τους ισχύοντες συνταγματικούς κανόνες τους (δημοψήφισμα ή επικύρωση από εθνικά κοινοβούλια). Η μη επικύρωση της Συνθήκης Προσχώρησης από μια υπό ένταξη χώρα έχει ως συνέπεια την ακύρωση της ένταξής της στην ΕΕ. Ωστόσο, η μη επικύρωση της Συνθήκης από ένα κ-μ έχει συνολική επίπτωση στη διαδικασία της διεύρυνσης.

Η πρώτη φάση των διαπραγματεύσεων καλείται «αναλυτική εξέταση κεκτημένου» (acquis)³ και προσδιορίζονται οι τομείς όπου απαιτείται νομοθετική εναρμόνιση. Η Επιτροπή καταρτίζει έκθεση αναλυτικής εξέτασης για κάθε κεφάλαιο, η οποία υποβάλλεται στο Συμβούλιο. Ακολουθεί η σύσταση της Επιτροπής για το αν μπορούν να ξεκινήσουν οι διαπραγματεύσεις για ένα κεφάλαιο ή για το αν απαιτείται η εκπλήρωση ορισμένων προϋποθέσεων (συγκριτικών κριτηρίων αναφοράς). Αν ακολουθήσει η σύμφωνη γνώμη των κ-μ ότι πληρούνται τα κριτήρια, η υποψήφια χώρα υποβάλλει διαπραγματευτική θέση και το Συμβούλιο επιτρέπει την έναρξη των διαπραγματεύσεων σχετικά με το κεφάλαιο, το οποίο κλείνει όταν έρθει η ώρα με κοινή θέση (συγκριτικά κριτήρια αναφοράς). Οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις εξελίσσονται με δεδομένο ότι «τίποτε δεν θεωρείτε συμφωνημένο έως ότου επιτευχθεί συμφωνία για όλα», εν κατακλείδι με τη πραγμάτωση της συνολικής διαδικασίας.

1.5. Στρατηγική της ΕΕ στα Δυτικά Βαλκάνια

Από το ξέσπασμα της κρίσης στην πρώην Γιουγκοσλαβία υπήρξε ζωηρό ενδιαφέρον της ΕΕ για την ειρήνευση και σταθεροποίηση στην περιοχή. Η κοινοτική παρέμβαση υπήρξε πολυεπίπεδη στο πολιτικό, στρατιωτικό και οικονομικό επίπεδο και ακολούθησε χρονικά

³Κοινοτικό κεκτημένο: δηλ. τη δυνατότητα της υποψήφιας χώρας να τηρήσει «ότι θα επιτευχθεί»

διαφορετικές στρατηγικές. Κατά την πρώτη περίοδο, από την αρχή της κρίσης μέχρι το 1999, η ΕΕ ακολούθησε ένα πρότυπο σχέσεων με επίκεντρο τις διμερείς σχέσεις με τις χώρες των ΔΒ στο πλαίσιο της λεγόμενης Περιφερειακής Προσέγγισης. Από το 1999 και έπειτα εγκαινιάστηκε η πολιτική των Συμφωνιών Σταθερότητας και Σύνδεσης (ΣΣΣ), η οποία οδήγησε σε διμερείς συμφωνίες Σταθεροποίησης και Σύνδεσης της Ένωσης με την κάθε χώρα των ΔΒ.

1.5.1. Η Περιφερειακή Προσέγγιση της ΕΕ για τα Δυτικά Βαλκάνια

Η Περιφερειακή Προσέγγιση της ΕΕ εγκαινιάστηκε το 1996 και αφορούσε τις σχέσεις της ΕΕ με τις τότε πέντε χώρες της περιοχής: Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κροατία, πΓΔΜ, Αλβανία και την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας. Οι στόχοι της Περιφερειακής Προσέγγισης του 1996 ήταν η προώθηση της εφαρμογής των ειρηνευτικών συμφωνιών Dayton και η δημιουργία μιας ζώνης πολιτικής σταθερότητας και οικονομικής ευημερίας. Οι στόχοι αυτοί θα επιτυγάνονταν με την εγκαθίδρυση και διατήρηση της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου, το σεβασμό των μειονοτήτων και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την επανέναρξη της οικονομικής δραστηριότητας. Ωστόσο, η πολιτική αυτή δεν βρήκε «μεγάλη απήχηση» στα ΔΒ και προτάθηκε μια νέα ενισχυμένη προσέγγιση έναντι των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, η Διαδικασία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης (Τζιφάκης, 2002).

Το ζήτημα της περιφερειακής συνεργασίας εξακολουθεί να αποτελεί ένα σημείο τριβής μεταξύ των χωρών των ΔΒ, με συνέπεια να είναι αδύνατη η ικανοποιητική εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ τους, χωρίς την παρέμβαση της διεθνούς κοινότητας (Ατλαντικής Συμμαχίας) και ιδίως της ΕΕ (Sklias and Tsiampra, 2012).

1.5.2. Διαδικασία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης

Η Διαδικασία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης (ΔΣΣ) η οποία δρομολογήθηκε το 1999, καθώς και το Σύμφωνο Σταθερότητας και Σύνδεσης αποτελούν το κοινό πολιτικό πλαίσιο που ρυθμίζει τις σχέσεις της ΕΕ με τις χώρες των ΔΒ και λειτουργούν ως σημείο αναφοράς για την υλοποίηση των μεταρρυθμίσεων στα Βαλκάνια. Η ΔΣΣ αποτελεί το μέσο στήριξης και προσέγγισης των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων με την ΕΕ, μια πολιτική η οποία βασίζεται σε διμερείς συμβατικές σχέσεις, χρηματοδοτική βοήθεια, πολιτικό διάλογο, εμπορικές σχέσεις και περιφερειακή συνεργασία (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1999).

Η αποδοχή της ΔΣΣ από τις χώρες των ΔΒ επισφραγίσθηκε το Νοέμβριο του 2000, με την υιοθέτηση της Διακήρυξης του Ζάγκρεμπ, στην οποία καθορίστηκαν τα μέσα της ΔΣΣ και δεσμεύθηκαν τα κράτη των ΔΒ να δημιουργήσουν ζώνη ελεύθερου εμπορίου και να υπογράψουν περιφερειακές συμφωνίες σε τομείς δικαιοσύνης, εσωτερικών υποθέσεων, καταπολέμησης διαφθοράς και οργανωμένου εγκλήματος (Τζιφάκης, 2002).

Οι Συμφωνίες Σταθεροποίησης και Σύνδεσης (ΣΣΣ) πρόκειται ουσιαστικά για τις εταιρικές σχέσεις της Ένωσης με την κάθε χώρα των ΔΒ και αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της ενοποιητικής διαδικασίας, δεδομένου ότι καθορίζονται από κοινού οι προτεραιότητες για την προετοιμασία της υποψήφιας χώρας.

Στην παρούσα φάση είναι σε ισχύ οι ΣΣΣ με την ΠΓΔΜ, την Αλβανία, το Μαυροβούνιο και τη Σερβία. Η ΣΣΣ με την Κροατία έληξε από τη στιγμή που η χώρα αυτή εντάχθηκε στην ΕΕ τον Ιούλιο του 2013. Η ΕΕ και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη έχουν υπογράψει ΣΣΣ αλλά έχει παγώσει η έναρξη ισχύος της. Η ΕΕ και το Κόσοβο άρχισαν διαπραγματεύσεις για ΣΣΣ τον Οκτώβριο του 2013 και η συμφωνία επικυρώθηκε από το ΕΚ πρόσφατα (Ιαν2016). Αυτή η ΣΣΣ είναι μια συμφωνία αποκλειστικά με την ΕΕ, την οποία τα κ-μ δεν υποχρεούνται να επικυρώσουν δεδομένου ότι πέντε κράτη-μέλη δεν αναγνωρίζουν το Κόσοβο ως ανεξάρτητο κράτος) (European Parliament, 2016).

Οι υποψήφιες χώρες λαμβάνουν χρηματοδοτική βοήθεια για να πραγματοποιήσουν τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις. Από το 2007, η οικονομική βοήθεια διοχετεύεται μέσω του ενιαίου Μηχανισμού Προενταξιακής Βοήθειας (ΜΠΒ). Τα κεφάλαια του ΜΠΒ (Instrument for Pre-Accession Assistance, IPA) προωθούν μέσω προγραμμάτων μεταρρυθμίσεις⁴, παρέχοντας οικονομική και τεχνική στήριξη. Ο προϋπολογισμός του IPA την περίοδο 2007-2013 ήταν 11,5 δις ευρώ ενώ το νέο πρόγραμμα IPA II για τη περίοδο 2014-2020 έχει προϋπολογισμό 11,7 δις ευρώ. Οι χώρες των ΔΒ με τα προενταξιακά αυτά κονδύλια επενδύουν σε τομείς υποδομών (μεταφορές, ενέργεια, περιβάλλον), βιώσιμης ανάπτυξης και τεχνογνωσίας (European Commission, 2014a).

⁴Οι μεταρρυθμίσεις στοχεύουν στους τομείς: μετάβασης σε δημοκρατικούς θεσμούς, διασυνοριακής συνεργασίας, περιφερειακής ανάπτυξης, ανθρώπινα δικαιώματα, αγροτική ανάπτυξη. Οι δικαιούχες χώρες χωρίζονται σε δύο κατηγορίες, στις υποψήφιες (Τουρκία, Αλβανία, ΠΓΔΜ, Μαυροβούνιο, Σερβία) που λαμβάνουν χρηματοδότηση για όλες τις δράσεις και τις εν δυνάμει υποψήφιες (Β-Ε, Κόσοβο) οι οποίες λαμβάνουν μόνο για τους δύο πρώτους στόχους (http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/ipa/)

Την περίοδο 2007-2013, η ΕΕ έχοντας ως στόχο τη σύγκλιση και την περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση, καθιέρωσε τη διεθνική συνεργασία με τα Προγράμματα Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας, τα οποία χρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) με τη μεταβίβαση πόρων στις υποψήφιες χώρες. Οι κοινοτικές αυτές πρωτοβουλίες χρηματοδοτούν επιλέξιμες περιοχές μέσω προγραμμάτων (π.χ. INTERREG, LEADER, EQUAL, URBAN). Η ΕΕ επιπρόσθετα προωθεί έργα υποδομής στις υποψήφιες χώρες μέσω συμφωνιών συγχρηματοδότησης με διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα (European Commission, 2007).

Στο πλαίσιο της υποβοήθησης των ΔΒ η ΕΕ σχεδίασε μια σημαντική πρωτοβουλία, τα Προγράμματα Διδυμοποίησης (Twinning Projects), με στόχο τη δημιουργία και βελτίωση των ήδη υπαρχόντων δημοκρατικών θεσμών, οργάνων και υπηρεσιών των χωρών, την υιοθέτηση του κοινοτικού κεκτημένου και γενικότερα τη βελτίωση της διοικητικής λειτουργίας τους. Μέσα υλοποίησης είναι η αδελφοποίηση Υπουργείων και δημόσιων φορέων των κ-μ με υποψήφιες χώρες καθώς και η αποστολή εμπειρογνομόνων για σύντομο χρονικό διάστημα (European Commission, 2016).

1.6. Συμπεράσματα

Αναμφίβολα οι διευρύνσεις συνέβαλαν αμφίδρομα στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα, άλλοτε ενισχύοντας τις θεσμικές δομές και τα όργανα εκπροσώπησης, άλλοτε πάλι, δημιουργώντας ανομοιογένειες και αποκλίσεις στις πολιτικές της. Ο συγκερασμός της ιστορικής πορείας και του πολιτικού παρελθόντος 28 κ-μ δεν αποτελεί διαχείριση απλή, εμπεριέχει συμβιβασμούς και αποκλίσεις καθώς η πολιτική της διεύρυνσης δεν ήταν εξαρχής ούτε «*συνεπής*» «*ούτε είχε σαφήνεια ως προς τις αρχές*» (Nugent, 2010). Τα θέληγτρα όμως της διεύρυνσης ήταν ισχυρό κίνητρο για την συνύπαρξη.

Το θεσμικό πλαίσιο της ΕΕ αναφορικά με την προσχώρηση νέων κ-μ είναι εξαιρετικά απαιτητικό, δεδομένου ότι θέτει προϋποθέσεις πολιτικού, θεσμικού και οικονομικού περιεχομένου που είναι εξαιρετικά δύσκολο να προσεγγισθούν ακόμα και με την αναγκαία βοήθεια και καθοδήγηση από την ίδια την Ένωση. Η ΕΕ, αντιλαμβανόμενη εξ αρχής την ανάγκη παρέμβασης στην ταραγμένη περιοχή των ΔΒ, προώθησε δέσμες δράσεων με σκοπό την σταθεροποίηση του πολιτικού σκηνικού, την προαγωγή των δημοκρατικών θεσμών και την οικονομική ανασυγκρότηση τους.

Εν τούτοις η πορεία εκδημοκρατισμού και προσαρμογής των χωρών των ΔΒ, παρά το ουσιαστικό κίνητρο που προσφέρει η προσχώρηση στην ΕΕ, υπήρξε εξαιρετικά διαφοροποιημένη με συνέπεια άλλες χώρες (Αλβανία, Σερβία, Μαυροβούνιο) να έχουν επιτελέσει σημαντικά βήματα ως προς την Ευρωπαϊκή τους πορεία ενώ άλλες (πΓΔΜ, Βοσνία, Κόσοβο) να παρουσιάζουν καθυστερήσεις και αντιστάσεις ως προς τον μετασχηματισμό των θεσμών και των οικονομικών δομών τους με συνέπεια την περαιτέρω καθυστέρηση της διαδικασίας ένταξής τους.

Η διαφοροποίηση αυτή αποδεικνύει ότι το δέλεαρ της προσχώρησης, με όλο το φάσμα των όρων που προϋποθέτει, δεν λειτουργεί πάντοτε ευεργετικά για τον ουσιαστικό μετασχηματισμό των θεσμών των χωρών αυτών και έχει διαφοροποιημένη επίδραση στην ταχύτητα των απαιτούμενων αλλαγών (Wakelin, 2013).

Στα επόμενα κεφάλαια αναλύεται περαιτέρω η συγκεκριμένη πορεία των δύο ανωτέρω ομάδων χωρών, προσδιορίζοντας την προοπτική ένταξή τους, τις αιτίες που επιβραδύνουν την διαδικασία προσχώρησής τους καθώς και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην προοπτική της ενταξιακής τους διαδρομής. Επισημαίνεται εν τούτοις ότι η ανωτέρω κατηγοριοποίηση είναι εντελώς σχηματική και δεν υπονοεί σε καμία περίπτωση την ομοιογένεια των δύο ομάδων, οι οποίες παρουσιάζουν μεταξύ τους μεγάλες διαφοροποιήσεις. Η σχηματική διάκρισή αποτελεί προϊόν εμπειρικής παρατήρησης, υπό την έννοια ότι στην παρούσα συγκυρία οι τρεις χώρες της πρώτης κατηγορίας (Αλβανία, Σερβία, Μαυροβούνιο) απέκτησαν ένα σαφές προβάδισμα ενταξιακής πορείας έναντι των άλλων χωρών, οι οποίες για διαφορετικούς λόγους καθυστερούν ως προς τις διαδικασίες προσαρμογής τους στους κοινοτικούς όρους ένταξής τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΟΙ ΧΩΡΕΣ ΜΕ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗΣ

2.1. Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται οι τρεις υποψήφιες χώρες με προοπτική ένταξης στην ΕΕ - η Αλβανία, η Σερβία και το Μαυροβούνιο- και αποτυπώνεται ο βαθμός σύγκλισής τους με τις κατευθυντήριες γραμμές της ΕΕ. Εξετάζεται η πρόοδος που έχουν επιτύχει σε ζητήματα όπως ο εκδημοκρατισμός και η γενικότερη προσπάθεια εκσυγχρονισμού των πολιτικών και διοικητικών θεσμών καθώς τα προβλήματα των σχέσεων καλής γειτονίας που ανακύπτουν μεταξύ τους.

Στο πλαίσιο αυτό διερευνώνται τα κοινά στοιχεία αυτών των χωρών τόσο στο επίπεδο των θετικών στοιχείων της ενταξιακής τους προόδου όσο και στο επίπεδο των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν σ' αυτή τη διαδικασία προσχώρησης.

Στην αποτύπωση της κάθε χώρας ακολουθείται συγκεκριμένη μεθοδολογική προσέγγιση, η οποία περιλαμβάνει την ανάλυση τεσσάρων ομάδων κριτηρίων: το πολιτικό κριτήριο, το οικονομικό κριτήριο, το κοινοτικό κεκτημένο και τις σχέσεις καλής γειτονίας. Τα κριτήρια αυτά καλύπτουν τα κριτήρια της Κοπεγχάγης και γενικότερα τις κοινοτικές απαιτήσεις αναφορικά με την ένταξη υποψηφίων χωρών.

2.2. Κοινά Στοιχεία των υπό Ένταξη Χωρών

Όπως έχει γίνει σαφές, η πορεία και η μεταρρυθμιστική διαδικασία των χωρών των ΔΒ ούτε ομοιογενής είναι ούτε παράλληλη. Υπάρχουν χώρες οι οποίες προχωρούν με μεγαλύτερη ταχύτητα και έχουν καλύτερα αποτελέσματα ως προς τις μεταρρυθμίσεις-προϋποθέσεις που τίθενται από την ΕΕ.

Οι τρεις υπό εξέταση χώρες, Αλβανία, Σερβία και Μαυροβούνιο, έχουν ήδη το καθεστώς της υποψήφιας χώρας και σύμφωνα με τις ετήσιες εκθέσεις της ΕΕ έχουν σταθερή πρόοδο και πιο σαφείς προοπτικές. Παρά το γεγονός αυτό, οι χώρες αυτές παρουσιάζουν ορισμένες εγγενείς αδυναμίες, οι οποίες εντοπίζονται κυρίως σε θέματα εμβάθυνσης της Δημοκρατίας και της γενικότερης λειτουργίας των δημοκρατικών θεσμών και των σχέσεων καλής γειτονίας που αποτελεί ζητούμενο ιδίως για την Αλβανία και την Σερβία.

Οι χώρες αυτές παρουσιάζουν έντονη εθνοτική και αλυτρωτική συμπεριφορά που γίνεται ιδιαίτερα αισθητή στην περίπτωση της Αλβανίας (Μεγάλη Αλβανία) αλλά και της Σερβίας με τις επιδιώξεις για παρέμβαση και στο ζήτημα του Κοσόβου αλλά και στην περίπτωση της Βοσνίας μέσω της Σέρβο-Βοσνιακής κοινότητας. Όπως αναφέρει ο Πασχάλης Κιτρομηλίδης (1999) *«ακριβώς ο ρόλος αυτός του σύγχρονου κράτους ως προς τη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας και την καλλιέργεια εθνικής συνείδησης μεταξύ των βαλκανικών λαών είναι εκείνος που αποτελεί τον κρίσιμο παράγοντα στην ανάπτυξη του εθνικισμού στην Νοτιοανατολική Ευρώπη μέχρι του σημείου των εκρηκτικών ανταγωνισμών των αντιπάλων εθνικών κινημάτων στα τέλη του 19^{ου} και σε όλη τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα».*

Ένα κοινό στοιχείο που αποτελεί την γενεσιουργό αιτία των προαναφερθέντων προβλημάτων αυτών των χωρών είναι οπωσδήποτε το πολιτικο-οικονομικό σύστημα του κεντρικού σχεδιασμού που ακολούθησαν μεταπολεμικά. Σε αυτό το «σοσιαλιστικό» παρελθόν θα πρέπει να αναζητηθεί η ανυπαρξία δημοκρατικής παράδοσης και των αντίστοιχων θεσμών και η οικονομική αποσάθρωση που επήλθε μετά την κατάρρευση αυτών των καθεστώτων. Τα στοιχεία αυτά διαμόρφωσαν ένα κοινωνικό πλαίσιο που κυριαρχείται από πολιτικές και κοινωνικές ελίτ, χωρίς κοινωνικές αναφορές και με μια αλλοπρόσαλλη πολιτική στρατηγική που επενδύει στον έξαλλο εθνικισμό και την υποδαύλιση των εθνοτικών παθών. Η απουσία οικονομικών δομών, ικανών να οδηγήσουν σε μια αναπτυξιακή διέξοδο, επιτείνουν τα οικονομικά αδιέξοδα και ενισχύουν τον παρασιτισμό και τις άτυπες μορφές οικονομικής δράσης. Έτσι τα φαινόμενα υψηλού ποσοστού παραοικονομίας, αδύναμης φορολογικής διοίκησης και εκτεταμένης «μαύρης» εργασίας κυριαρχούν, χωρίς βεβαίως να παραβλέπεται η εκτεταμένη διαφθορά, η οποία αποτελεί σχεδόν μόνιμο χαρακτηριστικό των χωρών της περιοχής.

Στο επίπεδο των πολιτικών δεικτών που διαμορφώνουν την δημοκρατική εικόνα της κάθε χώρας και αποδίδουν τη ποιότητα της δημοκρατίας (World Bank, 2016) καταγράφεται ότι το Μαυροβούνιο και η Σερβία υπερτερούν και έχουν σημειώσει μεγαλύτερη πρόοδο αναφορικά με τη πολιτική σταθερότητα και το κράτος δικαίου ενώ στο ίδιο πλαίσιο κινείται και η Αλβανία.

Τέλος, τα ζητήματα προστασίας και σεβασμού των δικαιωμάτων των μειονοτήτων και των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων (ιδίως των Ρομά, οι οποίοι καθίστανται θύματα ρατσισμού και κοινωνικού αποκλεισμού από όλες τις χώρες των ΔΒ) είναι περίπλοκα ως προς την εφαρμογή

και καθώς αποτελούν προϋπόθεση για την πρόοδο των ενταξιακών διαπραγματεύσεων «πρέπει να ενθαρρυνθεί μια νοοτροπία αποδοχής των μειονοτήτων και να αντιμετωπιστεί η εχθρότητα της κοινωνίας μέσω εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης», σύμφωνα με έκθεση της ΕΕ (European Commission, 2014b).

2.3. Αλβανία

Η Αλβανία υπέβαλε αίτηση προσχώρησης στην ΕΕ στις 28 Απριλίου 2009, λίγες μέρες μετά την έναρξη ισχύος της ΣΣΣ ΕΕ-Αλβανίας. Τον Οκτώβριο του 2012, η Επιτροπή συνέστησε να ξεκινήσουν οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις, αφού η χώρα θεωρήθηκε ότι πληρούσε τις απαιτήσεις για τις 12 «βασικές προτεραιότητες». Η Επιτροπή κατέγραψε θετική πρόοδο της χώρας κατά το 2012 και συνέστησε να δοθεί στη χώρα το καθεστώς της υποψήφιας για ένταξη, υπό την προϋπόθεση της έγκρισης ορισμένων μεταρρυθμίσεων που εκκρεμούσαν. Αυτές οι προϋποθέσεις εκπληρώθηκαν κατά το πλείστον πριν από τις βουλευτικές εκλογές του Ιουνίου του 2013 και αξιολογήθηκαν θετικά από τους διεθνείς παρατηρητές. Η Αλβανία έλαβε τελικά το καθεστώς υποψήφιας χώρας από το Συμβούλιο τον Ιούνιο του 2014 (European Commission, 2015a).

Ωστόσο, σύμφωνα με ορισμένους αναλυτές, η Αλβανία «υπονομεύει από μόνη της τη διαδικασία ένταξης», με κυριότερα προβλήματα την πολιτική πόλωση και τη διαφθορά που αποτρέπουν την ανάπτυξη και εμποδίζουν τις μεταρρυθμίσεις (Koktsidis et al, 2014).

A) Πολιτικό κριτήριο

Η «διχαστική πολιτική κουλτούρα», η «μέτρια προετοιμασία της δημόσιας διοίκησης», η «ευρέως διαδεδομένη διαφθορά» και «οι ουσιαστικές ελλείψεις του δικαστικού συστήματος, αποτελούν σημεία αιχμής στην μεταρρυθμιστική προσπάθεια της χώρας (European Commission, 2015a).

Από τον Φεβρουάριο του 2014, η μεταρρυθμιστική προσπάθεια στηρίζεται σ' ένα νέο νομοθέτημα, τον «New Service Law» και σε σχετική δευτερογενή νομοθεσία που ρυθμίζουν ζητήματα προσλήψεων σε δημόσιους φορείς, διαφάνειας και διαφθοράς, με στόχο η διοίκηση να θεμελιωθεί σε ένα νέο εκσυγχρονιστικό πλαίσιο (European Commission, 2014b). Το Κοινοβούλιο της χώρας συναίνεσε με ψήφισμα για την ευρωπαϊκή ένταξη, ενισχύοντας τομείς πολιτικής σχετικούς με την δικαιοσύνη, την καταπολέμηση της διαφθοράς και του

οργανωμένου εγκλήματος (ξέπλυμα χρήματος, trafficking) και τη νομοθετική και δικαστική νομοθεσία.

Η κυβέρνηση διόρισε εθνικό συντονιστή για την καταπολέμηση της διαφθοράς, ο οποίος ελέγχει ένα δίκτυο συντονιστικών κέντρων σε όλα τα Υπουργεία.

Για την μεταρρύθμιση του δικαστικού συστήματος απαιτείται αποφασιστική δράση και εποικοδομητική συνεργασία με ενίσχυση της διαφάνειας, της λογοδοσίας των δικαστών και των εισαγγελέων μέσω του πειθαρχικού συστήματος. Ωστόσο όπως επισημαίνεται χαρακτηριστικά και σε Έκθεση της Ε Επιτροπής κεντρικό πρόβλημα παραμένει η εφαρμογή των νόμων και όχι η έλλειψη νόμων (European Commission, 2015a).

Στον τομέα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των ευάλωτων ομάδων η Αλβανία αναγνωρίζει πολιτικά δικαιώματα σε μειονότητες όπως οι Έλληνες και οι Μαυροβούνιοι. Το 2014, το Συμβούλιο της Ευρώπης κάλεσε την Αλβανία να εφαρμόσει το πλαίσιο της Συμφωνίας για την προστασία των διαλέκτων των μειονοτήτων και να προωθήσει μέτρα για τη στήριξη της εκπαίδευσης αυτών. Η ελευθερία της έκφρασης, συμπεριλαμβανομένων και των μέσων ενημέρωσης αποτελούν προκλήσεις και αδυναμίες που θα πρέπει να αντιμετωπίσει η χώρα (European Commission, 2015a).

B) Οικονομικό κριτήριο

Η Παγκόσμια Τράπεζα στην έκθεση που δημοσίευσε (World Bank, 2016), κατέταξε την Αλβανία στην 97^η θέση, αποδεικνύοντας ότι η κατάσταση της χειροτερεύει σε σχέση με προηγούμενη κατάταξη (62^η). Η έκθεση αυτή που αξιολογεί την ευκολία του επιχειρείν και τις μεταρρυθμίσεις σε 189 χώρες, καταδεικνύει ότι η υποβάθμιση επηρεάστηκε από τις άδειες κατασκευής, τα πιστοποιητικά ιδιοκτησίας και την πληρωμή φόρων.

Η βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος εξακολουθεί να αποτελεί επιτακτική ανάγκη για τη χώρα καθώς η «μέτρια απόδοση» και «δημοσιονομική εξυγίανση» αποτυπώνονται ως χαρακτηριστικά (European Commission, 2015a). Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat (2014), το ΑΕΠ της χώρας εξακολουθεί να είναι από τα χαμηλότερα στη περιοχή. Η Αλβανία αντιμετωπίζει υψηλό επίπεδο δημόσιου χρέους και ανεργία (17,5%) και μια εκτεταμένη παράλληλη άτυπη οικονομία. Οι ξένες επενδύσεις παραμένουν χαμηλές καθώς δεν έχει δημιουργηθεί το κατάλληλο επιχειρηματικό περιβάλλον για να τις προσελκύσει.

Ο τομέας της ενέργειας, κομβικό σημείο για τις επενδύσεις, «σημείωσε πρόοδο» σύμφωνα με την ετήσια έκθεση προόδου της ΕΕ, καθώς και με εναρμόνιση της νομοθεσίας με το κοινοτικό κεκτημένο (European Commission, 2015a).

Η Αλβανική οικονομία βρίσκεται σε θετική τροχιά αλλά οι πληθωριστικές πιέσεις, η ζήτηση, η παραγωγή και η απασχόληση κυμαίνονται σε κατώτερα επίπεδα του δυναμικού τους. Η χαμηλή παραγωγή και το κλίμα αβεβαιότητας της οικονομίας συρρίκνωσε την πιστωτική επέκταση στις επιχειρήσεις ενώ παράλληλα αύξησε τα καταναλωτικά δάνεια. Γίνονται προσπάθειες τόνωσης της αγοράς με φορολογική απαλλαγή των ΜΜΕ και περιορισμό της αξίας των εισαγωγών και καταβάλλονται προσπάθειες ο πληθωρισμός να επιστρέψει σταδιακά στο 3%. Η Συμφωνία των ΥΠΕΞ των ΔΒ για την ίδρυση Ταμείου Δυτικών Βαλκανίων στα Τίρανα, αποτελεί δείγμα περιφερειακής συνεργασίας και στοχεύει στην χρηματοδότηση μικρών και μεσαίων έργων σε τομείς: εκπαίδευσης, πολιτισμού, περιβάλλοντος, διασυνοριακής συνεργασίας κ.α. (Γραφείο ΟΕΥ Πρεσβείας Τιράνων, 2015).

Γ) Κοινοτικό κεκτημένο

Το καθαυτό άνοιγμα των διαπραγματεύσεων εξαρτάται από την πρόοδο της Αλβανίας σε πέντε βασικές προτεραιότητες και την διενέργεια ευρύτερου πολιτικού διαλόγου ανάμεσα στα κόμματα. Ειδικότερα, η εντατικοποίηση των προσπαθειών επικεντρώνεται: στην μεταρρύθμιση της δημόσιας διοίκησης (αποκομματικοποίηση), στη μεταρρύθμιση του δικαστικού συστήματος, στη καταπολέμηση της διαφθοράς, του οργανωμένου εγκλήματος, και στη λήψη μέτρων για τη προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (European Commission, 2015a).

Σε όλες αυτές τις προϋποθέσεις που θέτουν τα κοινοτικά όργανα, η αλβανική κυβέρνηση ανταποκρίνεται σε διαφορετικό βαθμό, με μεγαλύτερη υστέρηση στην καταπολέμηση της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος. Η χώρα κατατάσσεται από τους διεθνείς οργανισμούς (Sakellariou and Sotiropoulos, 2014) στις υψηλότερες θέσεις ως προς την διαφθορά. Το γεγονός αυτό επιβάλλει ουσιαστικότερες προσπάθειες για την καταπολέμηση της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος αλλά και σημαντικές παρεμβάσεις στο δικαστικό σύστημα της χώρας (European Commission, 2015a).

Δ) Σχέσεις καλής γειτονίας

Σύμφωνα με τον Αλβανό διανοητή Fatos Lubonja, «*το Αλβανικό όνειρο για ενοποίηση αποτελεί τμήμα μιας συλλογικής συνείδησης, χωρίς να έχει καταστεί πολιτικό πρόγραμμα, καθώς οι Αλβανοί είναι πολύ αδύναμοι*» (Iskenderov, 2015).

Στους χάρτες της Μεγάλης Αλβανίας που κυκλοφορούν ευρέως σε χώρες των ΔΒ αποτυπώνεται μια μεγάλη περιοχή που περιλαμβάνει την Αλβανία, το Κόσοβο, τη Ν. Σερβία που έχει μεικτούς πληθυσμούς, τμήματα από την πΓΔΜ και το Μαυροβούνιο και το κομμάτι της Ηπείρου από την Ελλάδα. Εύλογο είναι ότι τέτοιου τύπου προσδοκίες διαταράσσουν τις σχέσεις καλής γειτονίας και επηρεάζουν τις διμερείς σχέσεις των γειτονικών κρατών με την Αλβανία.

Σε έρευνα που πραγματοποίησε το Balkan Monitor το 75% των ερωτηθέντων στο Κόσοβο και το 70% στην Αλβανία υποστηρίζει την ιδέα της «Μεγάλης Αλβανίας». Το όραμα της Μ. Αλβανίας δεν είναι καινοφανές δεδομένου ότι προϋπήρχε από το 1878, και αναθερμάνθηκε κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου για να μπει στο περιθώριο την περίοδο της κομμουνιστικής επικράτησης. Η Αλβανική ελίτ αποφεύγει τον όρο Μεγάλη Αλβανία ή «Παν-Αλβανία» αλλά εντέχνως θέτει «Αλβανικό Εθνικό πρόβλημα» ερμηνεύοντάς το ως μια απελευθερωτική κίνηση γαιών από ξένη κυριαρχία και συγκρότηση αυτών σ' ένα κυρίαρχο κράτος (Iskenderov, 2015).

Στις διμερείς σχέσεις της χώρας με την Ελλάδα το Τσάμικο ζήτημα αποτελεί σημείο αιχμής για τις ελληνοαλβανικές σχέσεις, καθώς η Αλβανική πλευρά διεκδικεί τον επαναπατρισμό των Αλβανών της Θεσπρωτίας (Τσάμηδες), την επιστροφή των περιουσιών τους και την αναγνώριση της τσάμικης γενοκτονίας. Το θέμα εξακολουθεί να διχάζει τις σχέσεις των δυο πλευρών ενώ η αλβανική πλευρά θέτει το ζήτημα ως εκκρεμότητα. Αντιθέτως η Ελλάδα θεωρεί ότι υπάρχει ασφαλές πλαίσιο συνεργασίας σε διμερές και πολυμερές επίπεδο, ισχυριζόμενη ότι «*την ειρηνική κατάσταση μεταξύ των δυο χωρών την έχει επισήμως διακηρύξει το ελληνικό Υπουργικό Συμβούλιο το 1987. Από το 1986 δε, οποιοσδήποτε έχει κάτι να προστατεύσει στην ελληνική επικράτεια και στην ελληνική έννομη τάξη, έχει το δικαίωμα ατομικής προσφυγής στο Διεθνές Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, στο Στρασβούργο*» κλείνοντας με τον τρόπο αυτό το θέμα που υποκινεί η Αλβανία (Υπουργείο Εξωτερικών, 2013).

Αν και η προσπάθεια εξομάλυνσης των σχέσεων της Αλβανίας με γειτονικές χώρες στηρίζεται με ανταλλαγή επισκέψεων ή καθησυχαστικών δηλώσεων εντούτοις δυναμιτίζεται εκατέρωθεν με καθημερινά περιστατικά.

Η πτήση Drone, με τη σημαία της Αλβανίας και του χάρτη της Μ. Αλβανίας που πέταξε πάνω από το στάδιο του Βελιγραδίου κατά την διάρκεια του αγώνα μεταξύ των εθνικών ομάδων Σερβίας και Αλβανίας ήταν αρκετό για να πυροδοτήσει βίαια επεισόδια μεταξύ των παικτών και των οπαδών της Σερβίας και της Αλβανίας στο Βελιγράδι (14/10/2014) αλλά και να προκαλέσει διπλωματική κρίση στις σχέσεις των δύο χωρών, καθώς αναβλήθηκε η επίσκεψη του Πρωθυπουργού της Αλβανίας για πρώτη φορά μετά από εβδομήντα χρόνια στο Βελιγράδι. Το γεγονός δε ότι υποκινητής του περιστατικού σύμφωνα με τον Σέρβο ΥΠΕΞ ήταν ο αδελφός του Πρωθυπουργού της Αλβανίας Olsi Rama, αφήνει περιθώρια για πολλές ερμηνείες. Οι εύθραυστες σχέσεις των δύο χωρών επιδεινώθηκαν από τους πανηγυρισμούς στα Τίρανα και την Πρίστινα ενώ η Σερβία μέσω της εφημερίδας “Blic” διερωτήθηκε *«Αν κάποιος Σέρβος αναρτούσε σημαία «της Μεγάλης Σερβίας» στα Τίρανα ή στην Πρίστινα με ποιο τρόπο θα αντιμετώπιζε το περιστατικό το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας των ΗΕ»*, αφήνοντας την απάντηση στην κοινή γνώμη (Mitrovic, 2014a).

2.4. Σερβία

Η Σερβία αποτέλεσε τον κεντρικό κορμό της πρώην Γιουγκοσλαβίας και τον αποφασιστικό παράγοντα των εξελίξεων στη Βαλκανική καθ’ όλη την δεκαετία του 90. Ενεπλάκη σε πολεμικές συγκρούσεις με όλες σχεδόν τις αποσχισθείσες δημοκρατίες (Σλοβενία, Κροατία, Βοσνία και Κόσοβο) και υπό αυτή την έννοια υπήρξε το κλειδί για την επίλυση των ενδοβαλκανικών διενέξεων. Η διαμάχη της Σερβίας με την ευρωατλαντική συμμαχία έληξε τελικά με την κατάρρευση του καθεστώτος Milošević. Οι νέες πολιτικές ηγεσίες αξιολογώντας ως πρώτη προτεραιότητα της χώρας την ένταξή της στην ΕΕ συμμορφώθηκαν προς όλες τις υποδείξεις της Δύσης για αναγνώριση των συνόρων και ειρηνική συνύπαρξη με τις χώρες της περιοχής. Αποτέλεσμα αυτής της μεταστροφής της σερβικής εξωτερικής πολιτικής ήταν η ενθάρρυνσή της εκ μέρους της Ένωσης για υποβολή υποψηφιότητας (European Forum for Democracy and Solidarity, 2015a).

Η Σερβία υπέβαλε αίτηση ένταξης στην ΕΕ τον Δεκέμβριο του 2009 και απέκτησε καθεστώς υποψήφιας για ένταξη χώρας τον Μάρτιο του 2012. Αναγνωρίζοντας την πρόοδο της Σερβίας

ως προς την εξομάλυνση των σχέσεων με το Κόσοβο, ιδίως μέσω του συνεχιζόμενου διαλόγου -με τη μεσολάβηση της ΕΕ- Βελιγραδίου-Πρίστινας, στη συνεδρίασή του τον Ιούνιο 2013, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε τη σύσταση της Επιτροπής για έναρξη ενταξιακών διαπραγματεύσεων με τη Σερβία. Η ΣΣΣ ΕΕ-Σερβίας τέθηκε σε ισχύ τον Σεπτέμβριο του 2013 και οι διαπραγματεύσεις ξεκίνησαν επίσημα στις 21 Ιανουαρίου 2014 (European Commission, 2014c).

Σύμφωνα με την έκθεση της Ε. Επιτροπής, στην περίπτωση της Σερβίας δίνεται μεγάλη βαρύτητα στη Περιφερειακή συνεργασία και προσδιορίζεται ως *«ιστορικό έτος το 2013 για τη πορεία προσχώρησης της Σερβίας στην Ένωση»*. Η χώρα πρέπει να τηρήσει τη δέσμευση της εξομάλυνσης των σχέσεών της με γείτονες και να παραμείνει προσηλωμένη στη βελτίωση των σχέσεών της με το Κόσοβο. Η εφαρμογή της Πρώτης ιστορικής συμφωνίας μεταξύ Βελιγραδίου-Πρίστινας στις 19 Απριλίου του 2013, ως μια *«Πρώτη συμφωνία αρχών που διέπουν την εξομάλυνση των σχέσεων με τη Σερβία»* (Πρώτη Συμφωνία), αποτέλεσε ένα ισχυρό στοιχείο της Ευρωπαϊκής επιρροής με το δέλεαρ της ευρωπαϊκής προοπτικής. Επιπρόσθετα σημειώνεται ότι στο διάλογο της Σερβίας με το Κόσοβο υπάρχει δέσμευση για μη αναστρέψιμες εδαφικές αλλαγές και σεβασμό του υπάρχοντος εδαφικού status quo. Η οριστική εξομάλυνση των σχέσεων της Σερβίας με το Κόσοβο θα αποτελέσει το πρόκριμα για την επίτευξη των διαπραγματεύσεων για την ένταξη της χώρας στην Ένωση (European Commission, 2014c).

A) Πολιτικό κριτήριο

Οι πρόωρες κοινοβουλευτικές εκλογές του Μαρτίου 2014 επιβεβαίωσαν ότι κύριος στόχος της κυβέρνησης παραμένει η ενταξιακή προοπτική, καθώς όπως προκύπτει από την σύνθεση του νέου Κοινοβουλίου της Σερβίας, τα 2/3 των μελών του υποστηρίζει τις βασικές μεταρρυθμίσεις και στο οικονομικό και στο πολιτικό επίπεδο. Η χώρα πληροί σε ικανοποιητικό βαθμό τα πολιτικά κριτήρια και έχει δώσει βαρύτητα στη βελτίωση του κράτους δικαίου προσεγγίζοντας τα κεφάλαια 23 «Δικαιοσύνη και Θεμελιώδη Δικαιώματα» και 24 «Δικαιοσύνη-Ελευθερία και Ασφάλεια». Ωστόσο υπάρχουν ζητήματα για τα οποία απαιτείται μεγάλη προσπάθεια και πολιτική βούληση. Ιδιαίτερα, η καταπολέμηση της διαφθοράς απαιτεί ισχυρή πολιτική βούληση ώστε να δημιουργηθούν οι απαραίτητοι μηχανισμοί προστασίας και να αποφευχθεί η υπερβολική προσφυγή σε ποινικές υποθέσεις. Το σοβαρότερο ζήτημα που ετέθη εξ αρχής, ως βασική προϋπόθεση από την Ένωση, ήταν η επίδειξη πνεύματος συνεργασίας στις υποθέσεις

του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία. Παρά τις αρχικές δυσκολίες στο ζήτημα αυτό, τελικά η Σερβία συνεργάζεται πλήρως με το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την Πρώην Γιουγκοσλαβία (European Commission, 2014c).

Σε θέματα δημόσιας διοίκησης υπάρχει πολιτική ώθηση για την καταπολέμηση της διαφθοράς και γίνονται βελτιωτικές προσπάθειες για διαφάνεια και αξιοκρατία. Η χώρα συμμετέχει ενεργά στην περιφερειακή αστυνομική συνεργασία και θα πρέπει να καταβάλλει περαιτέρω προσπάθειες για τη δημιουργία ανεξάρτητης δικαιοσύνης. Κλειδί στη προσπάθεια αυτή αποτελεί η προώθηση της νομοθετικής διαδικασίας όπως ο νόμος περί δωρεάν νομικής συνδρομής, περί πληροφοριών και περί συγκεκριμένων συμφερόντων (European Commission, 2014c).

Σε γενικές γραμμές, η Σερβία τηρεί το νομικό πλαίσιο για τη προστασία των μειονοτήτων, χρίζει όμως περαιτέρω προσπάθειας για την συνολική εφαρμογή των κανόνων προστασίας τους (π.χ. κατοχύρωση μειονοτικών γλωσσών, πρόσβαση σε θρησκευτικές τελετές κ.α). Η προστασία ευάλωτων ομάδων, συμπεριλαμβανομένων των Ρομά θα πρέπει πέραν της θεσμικής προστασίας να τύχει χρηματοδότησης και να επιβεβαιωθεί ακόμη περισσότερο με την ανάδειξη μετά από εκλογές των εθνικών συμβουλίων μειονοτήτων (European Commission, 2014c).

B) Οικονομικό κριτήριο

Στην έκθεση Doing Business 2016 της Παγκόσμιας Τράπεζας (World Bank, 2016), η Σερβία βρίσκεται στην 59^η θέση από την 68^η της προηγούμενης χρονιάς, γεγονός που αποδεικνύει ότι η θέση της χώρας βελτιώνεται με τη συμβολή ξένων επενδύσεων, όπως το άνοιγμα εργοστασίου της FIAT και «ένα κύμα νέων ιδιωτικοποιήσεων». Το κατά κεφαλή εισόδημα ανέρχεται στα 5,820 δολάρια σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, ενώ η χώρα αντιμετωπίζει υψηλή ανεργία, ύφεση (1,7% το 2012) και δημόσιο χρέος.

Στο πλαίσιο της δημοσιονομικής μεταρρύθμισης και εξυγίανσης, οι ευρωπαϊκοί θεσμοί συστήνουν ιδιωτικοποιήσεις δημοσίων επιχειρήσεων, οι οποίες συσσωρεύουν ζημίες μέσω κρατικών ενισχύσεων, μείωση της γραφειοκρατίας και του κρατικού παρεμβατισμού ώστε να αποκατασταθεί η δημοσιονομική βιωσιμότητα και ανάπτυξη του επιχειρηματικού περιβάλλοντος (European Commission, 2014c).

Ο τραπεζικός τομέας χρήζει επίσης βελτιώσεων, παρά την ανεξαρτησία της Κεντρικής Τράπεζας, ενώ ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις απαιτούνται και στη δημόσια διοίκηση για να εξαλειφθεί η βραδύτητα που παρουσιάζεται στον τομέα των επενδύσεων (εκτέλεση συμβάσεων, φορολογική εισπραξιμότητα, κλπ.) (World Bank, 2012).

Γ) Κοινοτικό κεκτημένο

Η χώρα εξακολουθεί να ευθυγραμμίζεται με την κοινοτική νομοθεσία και να εκπληρώνει τις υποχρεώσεις της στο πλαίσιο της ΣΣΣ. Ωστόσο τομείς όπως η διαχείριση υδάτων, αποβλήτων, και το άνοιγμα της αγοράς ενέργειας απαιτούν περαιτέρω προσπάθεια παρακολούθησης και εποπτείας, ώστε να εναρμονίζονται με το κεκτημένο της ΕΕ. Έχει συσταθεί Εθνική Επιτροπή Επενδύσεων ώστε να συντονίζει τους φορείς που θα επενδύσουν στον αγωγό φυσικού αερίου South Stream και στις υποδομές της χώρας (European Commission, 2014c).

Η σχετική νομοθεσία για τις οδικές, σιδηροδρομικές και αεροπορικές μεταφορές προχωρά ενώ έχει τεθεί ως προτεραιότητα ο εσωτερικός δημοσιονομικός έλεγχος. Είναι εμφανές από την έκθεση της Επιτροπής (European Commission, 2014c) ότι πολλά επιμέρους ζητήματα σε τομείς ενέργειας, περιβάλλοντος, ασύλου, κρατικών ενισχύσεων, ιδιωτικοποιήσεων, γενετικά τροποποιημένων οργανισμών, συστήματος υγείας και κοινωνικής προστασίας χρήζουν στενής παρακολούθησης, ώστε να εναρμονιστούν με το δίκαιο της ΕΕ.

Γ) Σχέσεις καλής γειτονίας

Το πρόβλημα των σχέσεων γειτονίας της Σερβίας με τις γειτονικές της χώρες και ιδίως με τη Βοσνία και το Κόσοβο αποτελεί το κυριότερο ζήτημα για συνολική εξομάλυνση των σχέσεων των χωρών των ΔΒ. Η επιτυχία του θα αποτελέσει το πρόκριμα για έναρξη ουσιαστικών σχέσεων καλής γειτονίας μεταξύ τους και συνάμα την βασική προϋπόθεση για ανάπτυξη των οικονομικών και εμπορικών τους σχέσεων. Στο πλαίσιο αυτό, ο ρόλος της ΕΕ υπήρξε και συνεχίζει να είναι κρίσιμος. Οι επίμονες προσπάθειες λοιπόν της ΕΕ και αλλά η αποφασιστικότητα των ηγετών της Σερβίας και του Κοσόβου, οδήγησε σε μια εποικοδομητική προσέγγιση που επισφραγίσθηκε τελικά με την ιστορική συμφωνία Βελιγραδίου-Πρίστινας την 19^η Απριλίου 2013, ως μια «Πρώτη Συμφωνία Αρχών που διέπουν την εξομάλυνση των σχέσεων με τη Σερβία». Συνέπεια της προσπάθειας που κατέβαλε η Σερβία για την εξομάλυνση των σχέσεων της με το Κόσοβο ήταν η απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για έναρξη διαπραγματεύσεων με προοπτική προσχώρησης (European Commission, 2014c).

Στο πλαίσιο των χειρονομιών καλής θέλησης εντάσσονται ακόμη πράξεις όπως αυτή του Προέδρου της Σερβίας να ζητήσει συγγνώμη για τα εγκλήματα που διέπραξαν Σέρβοι στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, γεγονός που αποτελεί προοίμιο για την εξομάλυνση των σχέσεων των δυο χωρών.

Στην ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση κινείται η δήλωση του Αλβανού Πρωθυπουργού Έντι Ράμα ότι «*η Μεγάλη Αλβανία είναι ο εφιάλτης της Σερβίας*» και η απάντηση του Πρωθυπουργού της Σερβίας ότι μια τέτοια δήλωση αποτελεί εφιάλτη για κάθε φυσιολογικό άνθρωπο και ότι ως Πρωθυπουργός επιθυμεί συνομιλίες με την Αλβανία σε ζητήματα αμοιβαίου ενδιαφέροντος, όπως η οικονομία, καθώς κύριο έργο του αποτελεί η ειρήνη, η σταθερότητα και οικονομική ανάπτυξη της χώρας του. Τα ανωτέρω γεγονότα αποδεικνύουν πόσο εύθραυστες είναι οι σχέσεις των χωρών αυτών και πόσο μεγάλη οπισθοδρόμηση στις διμερείς σχέσεις μπορούν να επιφέρουν οι άστοχες δηλώσεις πολιτικού εντυπωσιασμού (Mitrović, 2014b).

Παράλληλα αναδεικνύουν τις αντιπαλότητες που υποβόσκουν μεταξύ των χωρών της περιοχής, οι οποίες είναι ικανές να ακυρώσουν κάθε προσπάθεια για εξομάλυνση των διμερών σχέσεων. Αναδεικνύουν όμως κατά κύριο λόγο την συμπεριφορά των πολιτικών ελίτ στις χώρες αυτές που δεν διστάζουν να υποδαυλίζουν εθνοτικά πάθη και ανέφικτους αλτρωτισμούς με μόνο στόχο τα προσωρινά εκλογικά κέρδη.

2.5. Μαυροβούνιο

Μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, το Μαυροβούνιο απέκτησε την ανεξαρτησία του, τον Ιούνιο του 2006, μετά την διεξαγωγή δημοψηφίσματος. Η μικρή αυτή πληθυσμιακά χώρα (625.266 κάτοικοι) περιλαμβάνει μια πανσπερμία εθνοτήτων, θρησκειών και γλωσσών. Η χώρα είναι ήδη μέλος των Ηνωμένων Εθνών και του Οργανισμού Ασφάλειας και Συνεργασίας στην Ευρώπη (European Forum for Democracy and Solidarity, 2015b).

Το Μαυροβούνιο συνδέθηκε με Συμφωνία Σύνδεσης και Συνεργασίας με την ΕΕ το 2007 και υπέβαλε αίτηση ένταξης τον Δεκέμβριο του 2008, δύο χρόνια μετά τη διακήρυξη της ανεξαρτησίας του (η οποία αναγνωρίστηκε από όλα τα κ-μ). Η χώρα απέκτησε καθεστώς υποψηφιότητας τον Δεκέμβριο του 2010, οι δε ενταξιακές διαπραγματεύσεις ξεκίνησαν τον Ιούνιο του 2012. Όπως αναφέρει η Έκθεση του ΕΚ του 2014, έχουν πραγματοποιηθεί βήματα προόδου και η αναλυτική εξέταση του κεκτημένου της ΕΕ έχει ολοκληρωθεί από τον Μάιο

2014. Η χώρα έχει πραγματοποιήσει σημαντικά βήματα προόδου στις ενταξιακές διαπραγματεύσεις (European Commission, 2014b).

A) Πολιτικό κριτήριο

Σύμφωνα με την Έκθεση της Επιτροπής (European Commission, 2014b) Μαυροβούνιο εξακολουθεί να εκπληρώνει επαρκώς τα πολιτικά κριτήρια προσχώρησης στην ΕΕ και να παραμένει προσηλωμένο στις υποχρεώσεις του. Οι βουλευτικές και προεδρικές εκλογές του 2012 και 2013 ήταν μια δύσκολη διαδικασία λόγω του «πολωμένου πολιτικού κλίματος» ενώ οι εκλογές στους δήμους το 2014 σημαδεύτηκαν από αξιόποινες πράξεις. Σύμφωνα με συστάσεις του ΟΑΣΕ/ ODIHR κρίνεται αναγκαία η βελτίωση της εκλογικής διαδικασίας με τη σύνταξη ενιαίου εκλογικού καταλόγου και τροποποιήσεις του νόμου περί δελτίων ταυτοτήτων καθώς και την τροποποίηση του νόμου για την χρηματοδότηση των κομμάτων.

Η μεταρρύθμιση της δημόσιας διοίκησης αποτελεί προτεραιότητα ώστε το Μαυροβούνιο να αντιμετωπίσει την κομματικοποίησή της, να εφαρμόσει το κεκτημένο και να αυξήσει τη διαφάνεια και τον επαγγελματισμό. Το πνεύμα δικαιοσύνης στις προσλήψεις και η ανταγωνιστική διαδικασία θα ενισχύσουν την αποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης. Οι θεσμοί δοκιμάζονται ενώ η εμπιστοσύνη των πολιτών κλονίζεται από περιστατικά διαφθοράς και κατασπατάλησης πόρων (European Commission, 2014b).

Στον τομέα του κράτους δικαίου οι μεταρρυθμίσεις έχουν αρχίσει να εφαρμόζονται. Το Κοινοβούλιο προωθεί ρυθμίσεις για την ενίσχυση της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης και η χώρα συμμετέχει ενεργά στη διεθνή αστυνομική και δικαστική συνεργασία, ενώ πρωτοστατεί στη προώθηση της περιφερειακής συνεργασίας (πρόταση για εξαμερή συνεργασία στα Βαλκάνια) (European Commission, 2014b).

Τα κεφάλαια για την επιστήμη-έρευνα και την εκπαίδευση και πολιτισμό προσωρινά έχουν κλείσει ενώ έχουν οριστεί κριτήρια ανοίγματος για έξι κεφάλαια σχετικά με ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, δικαίωμα εγκατάστασης και ελευθερίας παροχής υπηρεσιών, πολιτική ανταγωνισμού, γεωργία, περιφερειακή πολιτική.

Η δικαστική μεταρρύθμιση κρίνεται επιβεβλημένη, ειδικότερα στη θέσπιση ενιαίου εθνικού συστήματος προσλήψεων δικαστών και εισαγγελέων, αντικειμενικού και διαφανούς

συστήματος δικαιοσύνης και συστήματος προστασίας των ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων (Ρομά) (European Commission, 2014b).

Τα ζητήματα διαφθοράς σε πολλούς τομείς παραμένουν σημείο αιχμής και επηρεάζουν τη λειτουργία θεσμών ενώ παράλληλα δεν δημιουργούν κλίμα εμπιστοσύνης για ένα υγιές επιχειρηματικό περιβάλλον. Η πάταξη του οργανωμένου εγκλήματος (π.χ. εμπορία ανθρώπων, ηλεκτρονικό έγκλημα και καταπολέμηση νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες) θα πρέπει να μην υπονομεύεται.

Ωστόσο, παρά τα βήματα μετάβασης στην πολιτική σταθερότητα και τον εκδημοκρατισμό, το Μαυροβούνιο εξακολουθεί να κυβερνάται από την ίδια πολιτική ελίτ, από την εποχή της μετάβασής του στη δημοκρατία. Το γεγονός αυτό γίνεται αντικείμενο κριτικής που αγγίζει την ίδια την ποιότητα της δημοκρατίας στη χώρα αυτή και γενικότερα αποτελεί ένα χαρακτηριστικό που δεν είναι σπάνιο στη Βαλκανική (Sakellariou and Sotiropoulos, 2014).

B) Οικονομικό κριτήριο

Σύμφωνα με στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας (World Bank, 2016) η χώρα συγκαταλέγεται στις οικονομίες ανωτέρου μεσαίου εισοδήματος με τεράστιες δυνατότητες ανάπτυξης και στην 46η θέση της έκθεσης της Παγκόσμιας Τράπεζας. Με βάση στοιχεία της Eurostat (2014), το ΑΕΠ της χώρας βρίσκεται στην υψηλότερη θέση μεταξύ των χωρών των ΔΒ και η οικονομία θωρακίστηκε την περίοδο της χρηματοπιστωτικής κρίσης, λόγω της σύνδεσής της με το ευρώ. Η ανάπτυξη της χώρας μεταξύ 2006-2008 έφθασε το 9% ενώ την περίοδο 2010-2011 έκλεισε με 2,9%.

Μετά από παρατεταμένη ύφεση, η οικονομία του Μαυροβουνίου ανέκαμψε το 2013 καθώς ο τομέας των επενδύσεων στον τουρισμό, την αγορά ακινήτων και την εξαγωγή ηλεκτρικής ενέργειας προδιαγράφεται ανθηρός. Εγγενείς αδυναμίες παραμένουν οι μεταρρυθμίσεις στην γραφειοκρατία, η δημοσιονομική εξυγίανση και η θωράκιση του τραπεζικού συστήματος, ώστε να τεθούν οι προϋποθέσεις για την ενίσχυση των ξένων επενδύσεων και την μείωση της ανεργίας (18%) (European Commission, 2014b).

Γ) Κοινοτικό κεκτημένο

Το Μαυροβούνιο εναρμονίζεται ομαλά με το κοινοτικό κεκτημένο και αποτελεί την πρώτη χώρα των ΔΒ που έχει ανοίξει 12 Κεφάλαια ως προς την ενταξιακή διαδικασία. Τομείς όπως

το εταιρικό δίκαιο, οι δημόσιες συμβάσεις, η φορολογία και τα μέσα επικοινωνίας έχουν προχωρήσει σε ικανοποιητικό επίπεδο, ώστε να δίνουν τη δυνατότητα στο Μαυροβούνιο να ανοίξει τις διαπραγματεύσεις προσχώρησης. Θεωρείται η χώρα που έχει προσαρμοσθεί περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη χώρα των ΔΒ με τα κοινοτικά προαπαιτούμενα και ίσως η «ωριμότερη» για προσχώρηση στην Ένωση (European Commission, 2015b).

Δ) Σχέσεις καλής γειτονίας

Το Μαυροβούνιο σε στενή συνεργασία με την Κροατία, Β-Ε και Σερβία προσπαθεί να επιλύσει προβλήματα προσφύγων και εκτοπισμένων από την περίοδο του πολέμου (74.000 άτομα), ακολουθώντας την Sarajevo Declaration Process. Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση της Ε. Επιτροπής, η χώρα υπολείπεται σε συνεργασία με το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο και δεν έχει συμμορφωθεί με τις κατευθυντήριες γραμμές της ΕΕ αναφορικά με διμερείς συμφωνίες ασυλίας (διατηρεί διμερή συμφωνία από το 2007 με τις ΗΠΑ) (European Commission, 2015b).

Στο περιθώριο της Συνόδου Κορυφής στη Βιέννη (Αύγουστος 2014) υπέγραψε συμφωνίες οριοθέτησης συνόρων με Β-Ε και Κόσοβο ενώ σε εκκρεμότητα παραμένουν αντίστοιχες με Κροατία και Σερβία.

Η διμερής συνοριακή συμφωνία μεταξύ Μαυροβουνίου και Β-Ε κινδυνεύει να δυναμιτιστεί εξαιτίας της αμφιλεγόμενης περιοχής της Sutorina (ακτογραμμής επτά χλμ). Η Sutorina αποτελεί πόλο έλξης επιχειρηματικών τουριστικών συμφερόντων και όπως είναι φυσικό διαταράσσει τις διμερείς σχέσεις και εγείρει πρόβλημα στην υιοθέτηση της Συμφωνίας για τα σύνορα Μαυροβουνίου και Β-Ε. Από την πλευρά του Μαυροβουνίου υποστηρίζεται ότι η περιοχή τού ανήκει από το 1947, όταν η Γιουγκοσλαβία οριοθέτησε τα σύνορα των τότε σοσιαλιστικών δημοκρατιών (Dragojlovic, 2014).

Αντίθετα, Βόσνιοι ιστορικοί και γεωγράφοι της Βοσνίας εγείρουν ζήτημα αποδοχής της Συμφωνίας χαρακτηρίζοντας την “treason of the highest rank” («υψίστης μορφής προδοσία»). Σε Συνέδριο που διοργανώθηκε στο Σεράγεβο με τίτλο “Whose is Sutorina- from Illusion to truth” αναφέρεται ότι θα ζητηθεί η επίλυση του ζητήματος από το Δικαστήριο της Χάγης καθώς η περιοχή της Sutorina απεδόθη στη Βοσνία πριν το Συνέδριο του Βερολίνου (1878) και αποτελούσε τμήμα της Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας (Dragojlovic, 2014).

2.6. Συμπεράσματα

Παρά τα προβλήματα που συνεχίζουν να παρουσιάζονται στις χώρες που αναλύθηκαν παραπάνω, η διαδικασία πολιτικού και οικονομικού εκσυγχρονισμού φαίνεται να προχωράει ικανοποιητικά. Οι διαδικασίες μετασχηματισμού αυτών των χωρών είναι εξαιρετικά περίπλοκες και γι' αυτό το λόγο δεν είναι απαλλαγμένες από πτωγυρίσματα. Ωστόσο οι προσπάθειες θα πρέπει να συνεχιστούν σε όλους τους τομείς, με κυριότερο αυτόν της διαμόρφωσης σχέσεων καλής γειτονίας που θα αποτελέσει και το πρόκριμα για την ένταξή τους στην ΕΕ.

Η Αλβανία θα πρέπει να παραμερίσει τον μεγαλοϊδεατισμό που την διακατέχει, αν θέλει να οικοδομήσει σχέσεις καλή γειτονίας και να επενδύσει σε πολιτικές και πολιτιστικές επαφές οι οποίες θα προάγουν την πολυπολιτισμικότητα και θα υπερκεράσουν τις θρησκευτικές διαφορές. Οι πολιτικές κινήσεις εντυπωσιασμού δυναμιτίζουν τις σχέσεις και δεν προάγουν την συμφιλίωση.

Η Σερβία αποδεικνύει ότι έχει μεγαλύτερη ωριμότητα και πιο σαφή ευρωπαϊκή προοπτική ώστε να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις των γειτόνων και να υιοθετήσει και να επενδύσει στην συμφιλίωση και την επανεκκίνηση στις σχέσεις της με τους γείτονες. Ο δρόμος είναι μακρύς και επίπονος για τους πολίτες αλλά μονόδρομος για την κοινωνική ευημερία και ασφάλεια της περιοχής.

Τέλος το Μαυροβούνιο, δείχνει προσηλωμένο στην πορεία προς την ΕΕ αλλά θα πρέπει να επικεντρωθεί στην πολιτική σταθερότητα και τον εκδημοκρατισμό και να αντιμετωπίσει με θάρρος τις κακές πρακτικές της διαφθοράς.

Οι τρεις χώρες έχουν ήδη διαμορφώσει ένα ευνοϊκό πλαίσιο και μια προοπτική ένταξης που φαίνεται να τους δίνει ένα σαφές προβάδισμα ως προς τις υπόλοιπες χώρες των ΔΒ, οι οποίες έχουν να αντιμετωπίσουν εντονότερα προβλήματα και μεγαλύτερες προκλήσεις μέχρι την οριστική τους ενσωμάτωση στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Οι Χώρες με Προβλήματα Προσχώρησης

3.1. Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται οι τρεις χώρες, ΠΓΔΜ, Βοσνία-Ερζεγοβίνη και Κόσοβο, οι οποίες συμπληρώνουν την ομάδα των χωρών των ΔΒ και οι οποίες σύμφωνα με τις σχετικές εκθέσεις της ΕΕ αντιμετωπίζουν τα περισσότερα προβλήματα για την προσχώρησή τους. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, υπάρχει «στασιμότητα» στη περίπτωση της Βοσνίας και «οπισθοδρόμηση» στην ΠΓΔΜ ενώ το Κόσοβο συνεχίζει να αντιμετωπίζεται ως μια ιδιαίζουσα περίπτωση (Balkan Monitor, 2015a).

Οι χώρες αυτές αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα ως προς την «ποιότητα» της δημοκρατίας τους και την εξέλιξη των δημοκρατικών θεσμών και βρίσκονται στις τελευταίες βαθμίδες ως προς τη συμμόρφωσή τους με τις κοινοτικές κατευθυντήριες γραμμές.

Παρά τις ανομοιογένειες που παρουσιάζουν μεταξύ τους υπάρχουν κοινά στοιχεία που μπορούν να εντοπισθούν. Το γεγονός αυτό δεν σημαίνει φυσικά ότι τα στοιχεία αυτά δεν εντοπίζονται και στις τρεις χώρες που εξετάσαμε στο δεύτερο κεφάλαιο αυτής της εργασίας. Ωστόσο η διαφοροποίησή τους καταγράφεται κυρίως ως προς την ένταση και την έκταση στην οποία παρουσιάζονται.

3.2. Κοινά Προβλήματα των Χωρών με Καθυστέρηση

Με εξαίρεση την ΠΓΔΜ όπου τα προβλήματα είναι εντελώς διαφορετικής φύσης από αυτά των υπολοίπων δύο χωρών, η Βοσνία και το Κόσοβο αντιμετωπίζουν σοβαρά πολιτειακά προβλήματα ως προς την κρατική τους υπόσταση αλλά και προβλήματα διακυβέρνησης και εκπροσώπησης. Ιδιαίτερα προβληματική είναι η εύθραυστη πολιτειακή ισορροπία που εγκατέστησε η Συμφωνία του Dayton στην Βοσνία, η οποία διαμόρφωσε ένα εξαιρετικά δυσλειτουργικό κρατικό μόρφωμα με αμφίβολη προοπτική (NDI, 2009) αλλά και η πρόσφατη ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσόβου η οποία δεν γίνεται αποδεκτή από πέντε κοινοτικές χώρες (Ελλάδα, Σλοβακία, Ρουμανία, Ισπανία, Κύπρος) (Koktsidis et al, 2014). Είναι προφανές ότι υπό αυτές τις συνθήκες οι δύο χώρες θα πρέπει να διανύσουν μια μακρά περίοδο προπαρασκευής και προετοιμασίας για να επιτύχουν να λάβουν το καθεστώς υποψήφιας

χώρας. Η ανωτέρω κατάσταση δημιουργεί σοβαρά προβλήματα ακόμη και στο ζήτημα των διαπραγματεύσεων των χωρών αυτών με τα όργανα της ΕΕ.

Επιπρόσθετα τα βασικά ζητήματα εκδημοκρατισμού και γενικότερου εκσυγχρονισμού των θεσμών (δημόσια διοίκηση, δικαστικό σύστημα κ.λπ.) παρουσιάζονται με μεγαλύτερη ένταση σ' αυτές τις χώρες. Η δύσκολη προσαρμογή στους δημοκρατικούς θεσμούς είναι οπωσδήποτε και απότοκος του γεγονότος ότι αυτές οι νεοσυσταθείσες χώρες δεν υπήρξαν ποτέ στο παρελθόν ανεξάρτητα κράτη αλλά συνιστώσες άλλων κρατικών οντοτήτων (Αυστροουγγαρία, Γιουγκοσλαβία). Αυτή η ιστορική πραγματικότητα παρεμβάλλεται και στις προσπάθειες σχηματισμού στέρεων και λειτουργικών θεσμών διακυβέρνησης αλλά και στη προσπάθεια διαμόρφωσης μιας λειτουργικής οικονομίας της αγοράς. Οι τοπικές ελίτ συμπεριφέρονται με βάση το παραδοσιακό πλαίσιο των πελατειακών δικτύων και στο πολιτικό και στο οικονομικό επίπεδο, αποκλείοντας συστηματικά σχεδόν τις άλλες μειονότητες θρησκευτικές ή εθνοτικές από τη συμμετοχή τους στα δημόσια πράγματα και στο οικονομικό γίγνεσθαι (NDI, 2009).

Κοινό πλαίσιο προβλημάτων αντιμετωπίζουν οι χώρες αυτές και ως προς την έντονη παρουσία μουσουλμανικού στοιχείου το οποίο προσελκύει και το ενδιαφέρον άλλων μουσουλμανικών χωρών (χώρες του Κόλπου, Σαουδική Αραβία, Τουρκία). Οι τελευταίες επιδιώκουν ανοικτά την ισχυροποίηση του μουσουλμανικού στοιχείου αλλά και της επιρροής τους στις χώρες αυτές με συστηματική οικονομική βοήθεια αλλά και παρεμβάσεις ανθρωπιστικού και πολιτιστικού περιεχομένου. Ωστόσο η παρουσία του μουσουλμανικού στοιχείου προκαλεί πολλές επιφυλάξεις εκ μέρους των δυτικών χωρών αλλά και σοβαρότατες καταγγελίες για εκπαίδευση σε στρατόπεδα φανατικών μουσουλμάνων και τρομοκρατών με σκοπό τη διασπορά τους σε διάφορα πεδία μαχών (Venetis, 2015).

Στο ζήτημα των μειονοτήτων παρουσιάζεται σοβαρή υστέρηση για τις χώρες αυτές –με εξαίρεση την πΓΔΜ- δεδομένου ότι δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις προστασίας τους. Ανεπαρκής κρίνεται και η προστασία μειονοτικών ομάδων όπως οι Ρομά με συνέπεια να είναι αναγκαία μεγαλύτερη προσπάθεια για την κατοχύρωση των δικαιωμάτων τους (European Commission, 2014b).

Τέλος τα διμερή ζητήματα που ανακύπτουν στις σχέσεις των χωρών αυτών με τις γειτονικές τους χώρες υπονομεύουν τη διαδικασία προσχώρησης και αποσταθεροποιούν τις ήδη εύθραυστες σχέσεις τους δημιουργώντας πρόσφορο έδαφος στα πολιτικά κόμματα για την

εκμετάλλευσή τους για ιδιοτελείς σκοπούς. Η ιδιοτέλεια αυτή συνίσταται πολλές φορές και στη υποδαύλιση εθνοτικών και αλτρωτικών επιδιώξεων που παρεμποδίζουν την διαδικασία εμπέδωσης εμπιστοσύνης και οδηγούν τις μεταξύ τους σχέσεις σε οπισθοδρόμηση (Balkan Monitor, 2015b).

3.3. Βοσνία-Ερζεγοβίνη

Το πολύπλοκο πολιτικό σύστημα της Βοσνίας έχει τις ρίζες του στο τέλος του κομμουνισμού και τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας στις «πρώτες κρίσιμες εκλογές» του 1990 όταν τα συμφέροντα των τριών εθνοτικών ομάδων Κροατών, Βόσνιων και Σέρβων δημιούργησαν το Bosniaks Party of Democratic Action (SDA), το Croat Democratic Union (HDZ BiH) και το Serb Democratic Party (SDS). Το δημοψήφισμα του 1992 για την ανεξαρτησία πυροδότησε *«εθνικιστικές και αποσχιστικές διαμάχες στην εθνική ετερογένεια της χώρας»* και είχε ως αποτέλεσμα τον αιματηρό διχαστικό πόλεμο του 1992-95. Η Ειρηνευτική Συμφωνία του Dayton το 1995 τερμάτισε τον πόλεμο αλλά *«απέτυχε να διασφαλίσει αποτελεσματική συνεργασία στις εθνοτικές ομάδες»* (European Parliament, 2015). Η Dayton δημιούργησε ένα αποκεντρωμένο σύστημα, που προσομοιάζεται με τη δομή της Βυζαντινής διοίκησης “Byzantine Administrative structure” (Tzifakis and Tsardanidis, 2006). Κλειδί στην μεταρρυθμιστική προσπάθεια της χώρας παραμένει η μεταρρύθμιση του Συντάγματος, το οποίο εξαιτίας των θεσμικών περιορισμών του δημιουργεί εμπόδια για μια δυτική τύπου δημοκρατία. Καθώς η Dayton δημιουργήθηκε από την ενοποίηση δύο αντιμαχόμενων πολιτικών αφηγήσεων που είχε δημιουργήσει ο πόλεμος στη Βοσνία, τον μονο-εθνικισμό (με την ενσωμάτωση του παρακρατικού σχηματισμού RS Croat Herceg-Bosna) και τον πολύ-εθνικισμό (δικαίωμα επαναπατρισμού προσφύγων) (Weber, 2014).

Είκοσι χρόνια μετά, η Β-Ε εξακολουθεί να μην έχει βρει τις αναγκαίες πολιτικές ισορροπίες της εξαιτίας του ανταγωνισμού των εθνοτήτων που την απαρτίζουν (Σέρβοι, Βόσνιοι Μουσουλμάνοι, Κροάτες). Η κρατική αυτή οντότητα λειτουργεί ως Ομοσπονδιακό κράτος (Federation of BiH- FBiH), στο οποίο επί της ουσίας λειτουργούν δυο κράτη: της Σερβικής Δημοκρατίας (Republica Srbska-RS) με αποσχιστικές τάσεις και της Ομοσπονδίας της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, οι οποίοι επιδιώκουν μια ισχυρή κεντρική εξουσία μαζί με τους Κροάτες. Η πολιτική ηγεσία εξακολουθεί να στερείται πυξίδα και να μην έχει σαφή

κατεύθυνση για τη πορεία της χώρας με τριμερή ανά οκτάμηνο εναλλασσόμενη Προεδρία (European Parliament, 2015).

Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη αναγνωρίστηκε ως εν δυνάμει υποψήφια χώρα για ένταξη στην ΕΕ κατά τη Σύνοδο Κορυφής του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Θεσσαλονίκης, τον Ιούνιο του 2003. Τον Ιούνιο του 2004 το Συμβούλιο, σε συνέχεια των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (Δεκέμβριος 2003) για την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας, υιοθέτησε συνολική στρατηγική για τη Βοσνία η οποία προέβλεπε την ανάληψη στρατιωτικής αποστολής της ΕΕ στη χώρα, μέσω της αποστολής EUFOR Althea για τη διασφάλιση της ειρήνης και της σταθερότητας στη περιοχή (Τζιφάκης, 2002).

Τον Ιούνιο του 2012 δρομολογήθηκε διάλογος υψηλού επιπέδου για να μπορέσει η χώρα να προχωρήσει και να προετοιμαστεί για την υποβολή αίτησης προσχώρησης στην ΕΕ, η οποία πάντως έχει παγώσει. Πρόσφατα (1/6/2015) έχει τεθεί σε ισχύ η Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης (ΣΣΣ). Σύμφωνα με την έκθεση της Επιτροπής η έλλειψη αποτελεσματικού συντονιστικού μηχανισμού ο οποίος να διαχειρίζεται τα θέματα ΕΕ και να συνομιλεί εξ' ονόματος ολόκληρης της χώρας, *«δημιουργεί αρνητική αλληλεπίδραση στις σχέσεις της χώρας με την ΕΕ»* (European Commission, 2015c).

Σε αντίθεση με γειτονικές χώρες η Β-Ε δεν έχει σημειώσει ιδιαίτερη πρόοδο παρά τις προσπάθειες που καταβάλλει η διεθνής κοινότητα να οικοδομήσει και να εκδημοκρατίσει τη χώρα. Οι πολιτικές ελίτ οδηγούν τη χώρα σε απρόβλεπτες συνέπειες με την εθνικιστική ρητορική τους και κρατούν τους πολίτες όμηρους σε ένα θέατρο του παραλόγου, διατηρώντας την ελπίδα ότι με την είσοδο τους στην ΕΕ θα μειωθεί η ανεργία και η διαφθορά και θα ενισχυθεί το κράτος δικαίου (Weber, 2014).

A) Πολιτικό κριτήριο

Οι πολιτικές και εθνοτικές διαφωνίες δημιουργούν αρνητικές επιπτώσεις στη λειτουργία του κράτους καθώς η πολιτική ηγεσία δεν συμπορεύεται και στερείται κοινής αντίληψης για το μέλλον και την ευρωπαϊκή προοπτική της χώρας, σύμφωνα με την Έκθεση της Επιτροπής. Το πολύπλοκο και δαπανηρό πολιτικό σύστημα της Βοσνίας (δαπανάται το 50% ΑΕΠ) αντανακλά την πολυεθνική υφή και την περίπλοκη ιστορία της χώρας. Μετά τις εκλογές του 2014 υπάρχουν 10 κόμματα και 3 συνασπισμοί, οι οποίοι συναινούν για την ευρωπαϊκή πορεία της χώρας αλλά δεν έχουν πραγματική πολιτική βούληση να ασχοληθούν με το ζήτημα διότι οι

εθνοτικές διαμάχες βρίσκονται πιο ψηλά στην ατζέντα των πολιτικών ελίτ και αποδυναμώνουν το έργο τους σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Οι κοινωνικές αναταραχές και οι διαμαρτυρίες των πολιτών κατάφεραν να συνενώσουν τις πολιτικές ελίτ και να αναδείξουν στην προεκλογική τους εκστρατεία ζητήματα κοινωνικά και οικονομικά έναντι εθνοτικών διαφορών (Balkan Monitor, 2015a).

Η δυσλειτουργία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Βοσνίας αποτυπώνεται χαρακτηριστικά στην περίπτωση της υπόθεσης Sejdic-Finci⁵, η οποία προσκρούει στο Σύνταγμα της χώρας (DPA Annex IV) και παραμένει μια δισεπίλυτη και χρονοβόρα πολιτικά υπόθεση. Η Βοσνία θα πρέπει να εφαρμόσει την απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην υπόθεση Sejdic-Finci (22/12/2009) και να αποφασίσει να τερματίσει την πρακτική των διακρίσεων καθώς σύμφωνα με το Σύνταγμα της, οι πολίτες της χώρας κατηγοριοποιούνται σε «συνιστώντες λαούς» (constituenty people) και «άλλους». Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει Σέρβους- Βόσνιους-Κροάτες και η άλλη εθνικές μειονότητες, οι οποίες αποκλείονται από υποψηφιότητα για την Προεδρία ή τη Βουλή των λαών της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης. *«...σε επίπεδο οντότητας, ο νόμος εγγυάται την ελάχιστη εκπροσώπηση των τριών συστατικών λαών, η οποία εάν δεν πληρούνται, υλοποιείται μέσω αντισταθμιστικών εντολών»* (Koktsidis et al, 2014).

Παρόλο που η εθνική στρατηγική που ακολουθείται για εγκλήματα πολέμου κατά της ανθρωπότητας σε συνεργασία με την Κροατία και τη Σερβία κρίνεται ότι παρουσιάζει σημαντικό έργο, η περιορισμένη πρόοδος στην εκπλήρωση των πολιτικών κριτηρίων συμπληρώνεται από υψηλά επίπεδα διαφθοράς καθώς και αναποτελεσματικότητας του τομέα της δικαιοσύνης (Dragojlovic, 2016a).

Το εξαιρετικά υψηλό επίπεδο διαφθοράς του πολιτικού συστήματος με τα πελατειακά δίκτυα και την έλλειψη αντικειμενικής απονομής δικαιοσύνης αποτελεί ανασχετικό παράγοντα για την προοπτική ένταξης της χώρας. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της σύλληψης του

⁵Στην εν λόγω υπόθεση οι Dervo Sejdić και Jakob Finci, οι οποίοι ανήκουν στην εθνοτική ομάδα των Ρομά και των Εβραίων αντίστοιχα, προσέφυγαν στη δικαιοσύνη καθώς θεωρήθηκαν ως «άλλοι» και ως εκ τούτου, βάσει του Συντάγματος της Βοσνίας (άρθρα 4 και 5) και του Εκλογικού Νόμου του 2001 (άρθρο 8), αποκλείστηκαν από τη διεκδίκηση αξιωμάτων στη Βουλή και την Προεδρία της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης. Από της εκδόσεώς της απόφασης από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, στις 22 Δεκεμβρίου 2009, η συγκεκριμένη απόφαση έγινε αντικείμενο Ενωσιακού ενδιαφέροντος και προαπαιτούμενου για την ομαλή εξέλιξη των σχέσεων της χώρας με την ΕΕ. (Koktsidis et al, 2014)

Προέδρου Randocic του κόμματος “Alliance for better future BiH” και Υπουργού Ασφαλείας («κοινό μυστικό» ότι είναι ιδιοκτήτης του συγκροτήματος Avaz Empire-εφημερίδα, περιοδικά, σταθμός) για παρεμπόδιση της δικαιοσύνης, καθώς προσπάθησε να επηρεάσει μάρτυρες που εμπλέκονται στην εν εξελίξει υπόθεση του βαρόνου των ναρκωτικών Naser Kelmendi. Στην κατηγορία εμπλέκεται και ο συνεργάτης και άλλα μέλη του κόμματος του συμπεριλαμβανομένου του Bakir Dautbasic υποψηφίου Υπουργού για μεταφορές & επικοινωνίες (Dragojlovic, 2016a).

Επιπρόσθετα την ενταξιακή πορεία της χώρας εξακολουθούν να δυσχεραίνουν ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ελευθερίας της έκφρασης, μειονοτήτων, και νομοθετικά κενά για επιστροφή και βιώσιμη ένταξη προσφύγων στο εσωτερικό της Βοσνίας (European Commission, 2015c).

B) Οικονομικό κριτήριο

Το Συνταγματικό αδιέξοδο, οι δυσλειτουργικές δομές της χώρας και οι ιδιοτελείς ελίτ συμπορεύονται με αποτέλεσμα τη στασιμότητα της οικονομίας. Παρόλο που μετά τις εκλογές του 2014 επιδεικνύεται μια σχετική πολιτική ωριμότητα και διαφαίνονται μέσω της πρωτοβουλίας του Βερολίνου «καλές προθέσεις» των εμπλεκόμενων πλευρών –π.χ. γραπτή δήλωση των πολιτικών ελίτ εγκεκριμένη από το Κοινοβούλιο για την λειτουργία των θεσμών, την προάσπιση κράτους δικαίου και προώθηση οικονομικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων, οι οποίες θα παρακολουθούνται από ευρωπαϊκούς και διεθνείς θεσμούς –εντούτοις ο δρόμος είναι ανηφορικός και η αξιοπιστία του πολιτικού συστήματος σε εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα (Balkan Monitor, 2015b).

Σύμφωνα με την ΕΕ (European Commission, 2014b) η απόσταση στην οικονομία της χώρας από τις άλλες χώρες των ΔΒ είναι μεγάλη, δεδομένου ότι η ανεργία είναι υψηλή ιδίως η ανεργία των νέων, η γραφειοκρατία ισχυρή και η έλλειψη συναίνεσης, δημιουργεί πλαίσιο που δεν ενισχύει την ανταγωνιστικότητα και τις επενδύσεις. Το ΑΕΠ της χώρας βρίσκεται στα 3.641ευρώ, μια θέση πάνω από την ουραγό Αλβανία και ο πολυπληθής και ιδιαίτερα δαπανηρός δημόσιος τομέας λειτουργεί αποτρεπτικά για την ελεύθερη οικονομία. Η ανεργία αγγίζει το 27,6% ενώ στους νέους το 62% (European Commission, 2015c). Η έλλειψη προόδου και η ασυμφωνία σε εθνική στρατηγική εγκυμονεί κίνδυνο απώλειας προενταξιακών κονδυλίων στους τομείς ενέργειας, μεταφορών, περιβάλλον παρόλο που συγκροτήθηκε κοινή

ομάδα δράσης ΕΕ-Βοσνίας για την υλοποίηση των έργων που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ και την οικονομική διακυβέρνηση. Οι τρεις ανισοροπίες που θα πρέπει να μεταρρυθμίσει η χώρα συνοψίζονται στον υπερμεγέθη δημόσιο τομέα έναντι του περιορισμένου ιδιωτικού- στην οικονομία της κατανάλωσης έναντι της παραγωγικής οικονομίας (αγαθά και υπηρεσίες) καθώς η κατανάλωση είναι πάνω από 100% του ΑΕΠ- στις χαμηλές εξαγωγικές επιδόσεις, οι οποίες αποδίδονται στο φτωχό δίκτυο μεταφορών, το υψηλό κόστος απασχόλησης και την αδύναμη ανταγωνιστικότητα (European Commission, 2015c).

Η χώρα θεωρείται από τους αρμόδιους Διεθνείς Οργανισμούς από τις περισσότερο διεφθαρμένες (Sakellariou and Sotiropoulos, 2014) γεγονός που καθιστά εξαιρετικά δυσχερή την ομαλή λειτουργία της οικονομίας.

Γ) Κοινοτικό κεκτημένο

«Στάσιμη παραμένει η διαδικασία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης της χώρας» (European Commission, 2015c) καθώς υπολείπεται σε μεταρρυθμίσεις σε όλα τα επίπεδα. Η Βοσνία είναι η μόνη χώρα της περιοχής που δεν έχει εναρμονίσει τη νομοθεσία της με τις οδηγίες της ΕΕ για τις δημόσιες συμβάσεις. Βρίσκεται σε δυσμενή θέση εξαγωγής προϊόντων ζωικής προέλευσης καθώς δεν έχει εναρμονίσει τη νομοθεσία της σε θέματα κτηνιατρικά και ασφάλειας τροφίμων. Θετική εξαίρεση υπάρχει στη προετοιμασία για την εναρμόνιση με πρότυπα της ΕΕ και στο πεδίο των δικαιωμάτων πνευματικής και εμπορικής ιδιοκτησίας. Η πορεία της είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την αποτελεσματικότητα και λειτουργία των πολιτικών θεσμών σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης και την πολιτική συναίνεση που θα πρέπει να υιοθετηθεί.

Τέλος είναι προφανές ότι το πολιτικό πρόβλημα εκπροσώπησης που αντιμετωπίζει η χώρα και οι εσωτερικές διαφορές ως προς τις αρμοδιότητες έχουν σαν αποτέλεσμα περιορισμένη πρόοδο στο πλαίσιο της εναρμόνισης της νομοθεσίας με το κοινοτικό κεκτημένο (European Commission, 2015c).

Δ) Σχέσεις καλής γειτονίας

Η περίπτωση του Μοστάρ έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τον τύπο και την κοινή γνώμη και αφορά στη βαθιά πολιτική διαμάχη μεταξύ Κροατών, Σέρβων και Βοσνίων καθώς και τις καταστροφές που υπέστη αυτός ο σερβικός θύλακας κατά τον πόλεμο της Βοσνίας. Στην πόλη κατοικούσαν

29.000 Σέρβοι πριν τον πόλεμο, οι περισσότεροι των οποίων εκδιώχθηκαν και σήμερα εκκρεμεί η επίλυση προβλημάτων εθνικών συμφερόντων των 9.500 κατοίκων που έχουν απομείνει (Dragojlovic, 2016b).

Στο διμερές εμπόριο με την Κροατία αρνείται να προσαρμοστεί σε εμπορικές παραχωρήσεις που χορηγούνται δυνάμει της ΣΣΣ ενώ με την Σερβία έχει υπογραφεί Σύμφωνο Φιλίας το 2001. Οι αποσχιστικές τάσεις των Σερβοβοσνίων χωρίς να είναι ουσιαστικές έχουν περισσότερο πλέον ένα χαρακτήρα πολιτικής πίεσης με στόχο την μεγαλύτερη ανάμιξη τους στα ζητήματα διακυβέρνησης της χώρας παρά μια πραγματική πρόθεση ανεξαρτητοποίησης. Συνεπώς στο επίπεδο των σχέσεων με τις γειτονικές χώρες (Μαυροβούνιο, Κροατία, Σερβία) δεν παρουσιάζονται στοιχεία έντασης που να επιβάλλουν περαιτέρω προσπάθειες εξομάλυνσης των σχέσεων τους (European Commission, 2015c).

3.4. Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας

Για πολλά χρόνια η πΓΔΜ αποτελούσε το «παράδειγμα προς μίμηση» για την περιοχή καθώς είχε αποφύγει τη σύρραξη, δεν αντιμετώπιζε ζητήματα επικράτειας/συνόρων και προσπαθούσε να οικοδομήσει ένα σύγχρονο κράτος. Ήταν η πρώτη χώρα που υπέγραψε ΣΣΔ με την ΕΕ το 2001 και από τις πρώτες (το 2004) που υπέβαλε αίτηση ένταξης στην ΕΕ. Απέκτησε το καθεστώς υποψήφιας για ένταξη χώρας τον Δεκέμβριο του 2005 καθώς και την υπόσχεση ένταξης της στο ΝΑΤΟ. Το 2009 η Ε. Επιτροπή εκτίμησε ότι η χώρα πληροί τα πολιτικά κριτήρια και συνέστησε να ξεκινήσουν οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις της, μια σύσταση που υποστηρίχθηκε από το Κοινοβούλιο και επαναλαμβάνεται έκτοτε σε κάθε έκθεση προόδου της Επιτροπής και σε κάθε ψήφισμα του ΕΚ. Το Συμβούλιο, ωστόσο, δεν έχει ακόμη προβεί σε κάποια ενέργεια για τη σύσταση αυτή. Μετά τις εκλογές του 2014 η χώρα διέρχεται «βαθιά πολιτική κρίση» και εμφανίζει έντονα στοιχεία πολιτικής οπισθοδρόμησης (περιορισμοί στην ελευθερία του τύπου, δικαστική προστασία, περιστολή ελευθεριών και δικαιωμάτων κλπ.) που δημιουργούν αντικειμενικά προβλήματα στην περαιτέρω προώθηση της διαδικασίας προσχώρησης (European Commission, 2015d).

Όπως χαρακτηριστικά αποτυπώνεται «*Η διαδικασία προσχώρησης της πΓΔΜ βρίσκεται σε αδιέξοδο και χρειάζεται να αναληφθεί δράση για την αντιστροφή της οπισθοδρόμησης, ιδίως όσον αφορά την ελευθερία της έκφρασης και των μέσων ενημέρωσης, καθώς και την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης*». Το πολιτικό τοπίο μετά τις εκλογές του 2014 εμφανίζεται ιδιαίτερα

συγκρουσιακό δεδομένου ότι η αντιπολίτευση κατήγγειλε τις εκλογές για βία και νόθευση του εκλογικού αποτελέσματος και επιδιώκει την αποσταθεροποίησή της με συνεχείς διαδηλώσεις και διαμαρτυρίες. Ωστόσο όπως σημειώνεται στην Έκθεση της Επιτροπής, η κυβέρνηση και αντιπολίτευση θα πρέπει να ομονοήσουν σε πολιτικό διάλογο και εύρεση αποδεκτών λύσεων (European Commission, 2015d).

Το κύριο όργανο παρακολούθησης των μεταρρυθμίσεων, ελλείψει διαδικασίας διαπραγματεύσεων, είναι ο ΕΔΥΕ (Ενταξιακός Διάλογος Υψηλού Επιπέδου) και τα όργανα στο πλαίσιο της ΣΣΣ). Όπως αποτυπώνεται στην Έκθεση αναφορικά με τα γεγονότα που έλαβαν χώρα στο Κοινοβούλιο το 2013, το πολιτικό κατεστημένο της χώρας διέρχεται βαθιά διχαστική κρίση που επηρεάζει τις λειτουργίες του Κοινοβουλίου και των θεσμών. Μόνο μέσα από συναίνεση και πολιτική βούληση η χώρα θα αμβλύνει τις πολιτικές διαφορές και θα στοχεύσει στο κοινό εθνικό συμφέρον.

A) Πολιτικό κριτήριο

Η πολιτική κατάσταση στην πΓΔΜ διαμορφώνεται από δύο βασικά κόμματα το Social Democrat Union of Macedonia (SDSM) με μετριοπαθή πολιτική εναντίον των μειονοτήτων και δέσμευση για την ενταξιακή πορεία της χώρας, και το VMRO-DPMNE το οποίο ακολουθεί την οδό της πόλωσης, υπερασπιζόμενο κατά το παρελθόν το μοντέλο της εθνικής διχοτόμησης. Από το 2002, που αναλαμβάνει τα ηνία ο Ν. Γκρουέφσκι, ακολουθείται πιο κεντρώα τοποθέτηση. Στο πολιτικό αυτό πλαίσιο προστίθεται η Αλβανική μειονότητα, που εκπροσωπείται από το DPA (Democratic Party of Albanians) και το DUI (Democratic Union for Integration), επικαλείται άνιση κοινοβουλευτική συμμετοχή - σύμφωνα με στοιχεία του US Department of State s 2013 Country Report on Human Rights Practices, 23 θέσεις από τις 123 Κοινοβουλευτικές έδρες καλύπτονται από Αλβανούς και 13 έδρες από άλλες μειονότητες (European Forum for Democracy and Solidarity, 2016).

Κατά τον Willemsen (2006), διακομματική υποστήριξη για τη διαδικασία ένταξης στην ΕΕ και μεταρρυθμίσεις σε ζητήματα μειονοτήτων και διαφθοράς αποτυπώνονται μετά το 2001. Τα εθνικά θέματα προκαλούν μεγαλύτερη ευαισθησία στη κοινή γνώμη από τη διαφθορά, η οποία αποτελεί σημείο στο οποίο ομονοούν και ταυτίζονται οι κυβερνήσεις συνασπισμού (Hislope 2004). Ο επαναπροσανατολισμός των μεγάλων κομμάτων να ασχοληθούν με τις μειονότητες

και τη διαφθορά λειτούργησε με την στροφή των ΜΜΕ και την δραστηριοποίηση των διεθνών οργανισμών στα ζητήματα αυτά).

Η αποτίμηση της έκθεσης της ΕΕ εστιάζει σε «επείγουσες μεταρρυθμιστικές προτεραιότητες» (European Commission, 2015d) καθώς η χώρα βρίσκεται σε κρίσιμο σταυροδρόμι.

Αν και η χώρα πληροί σε ικανοποιητικό βαθμό τα πολιτικά κριτήρια καθώς έχει επιφέρει σημαντικές μεταρρυθμίσεις στον δικαστικό τομέα, στη καταπολέμηση της διαφθοράς και βρίσκεται σε υψηλό επίπεδο εναρμόνισης συγκριτικά με τις άλλες υποψήφιες χώρες, παρουσιάζει υστέρηση στην εφαρμογή και επιβολή κυρώσεων του νομοθετικού πλαισίου καθώς και σε ζητήματα εξωτερικών συνόρων και εφαρμογής της Σένγκεν. Σοβαρά προβλήματα παρουσιάζονται στο ζήτημα της ελευθερίας της έκφρασης και της σχέσης της Κυβέρνησης με τα μέσα ενημέρωσης. Έχει διαπιστωθεί ότι ασκούνται οικονομικές και πολιτικές πιέσεις σε δημοσιογράφους και ιδιοκτήτες ΜΜΕ με στόχο τον έλεγχο της ελευθερίας του τύπου. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι κατά την έγκριση του προϋπολογισμού του 2013 στο Κοινοβούλιο η βίαιη απομάκρυνση του τύπου από το Κοινοβούλιο επιβεβαίωσε τις ανωτέρω καταγγελίες (European Commission, 2015d).

Εθνικές αντιπαλότητες στη πΓΔΜ με την Αλβανική κοινότητα, η οποία αποτελεί το 1/3 του πληθυσμού και πάγια αιτήματα για περισσότερα δικαιώματα και ισότιμη εκπροσώπηση στη πολιτική και διοικητική ζωή της χώρας πυροδοτούν βίαια επεισόδια και οξύνουν τις σχέσεις των δύο πλευρών. Μετά τον πόλεμο του Κοσόβου χιλιάδες Αλβανοί εγκατέλειψαν τη χώρα και εγκαταστάθηκαν στην ΠΓΔΜ, η Συμφωνία της Οχρίδας (2001) στηρίζει μεν την ειρηνική συμβίωση και τα δικαιώματα των μειονοτήτων καθώς *«ο πολυεθνικός χαρακτήρας της χώρας θα προστατεύεται και θα αντικατοπτρίζεται στην δημόσια ζωή και στη δημόσια διοίκηση»*, γεγονός που ενισχύθηκε και από την υποψηφιότητα της πΓΔΜ στην ΕΕ το 2005, δεν επιτυγχάνει όμως τα προσδοκώμενα αποτελέσματα (European Forum for Democracy and Solidarity, 2016).

Στην ήδη υπάρχουσα εύθραυστη εθνοτική διαμάχη για περισσότερα πολιτικά και θρησκευτικά δικαιώματα της αλβανικής μειονότητας ήρθε να προστεθεί μια έκρυθμη πολιτική κατάσταση από το 2012 μεταξύ κυβέρνησης και αντιπολίτευσης, προκαλώντας μια άνευ προηγουμένου πολιτική κρίση η οποία τροφοδοτείται από εκατέρωθεν κατηγορίες για κατασκοπεία, για μη νόμιμη επιτήρηση πολιτών, εκλογικές απάτες, συγκάλυψη αξιόποινων πράξεων κ.α. Η

διαμεσολαβητική συμβολή της ΕΕ δια του Επιτρόπου Fule ήταν καθοριστική για την διεξαγωγή εκλογών και την σχετική σταθεροποίηση της κατάστασης (European Forum for Democracy and Solidarity, 2016).

B) Οικονομικό κριτήριο

Σύμφωνα με την Έκθεση του 2015 της ΕΕ (European Commission, 2015d) παρ' όλο που η πΓΔΜ *«εξακολουθεί να προχωρεί ικανοποιητικά σε ορισμένους τομείς»*, οι μεταρρυθμίσεις είναι *«περιορισμένες»*. Η υψηλή ανεργία και η διαφθορά σε συνδυασμό με την αύξηση του δημόσιου χρέους και των ελλειμμάτων καθιστούν την οικονομία της χώρας ευάλωτη και τις προοπτικές ανάπτυξης περιορισμένες. Απαιτείται αποφασιστικότητα στη λήψη μέτρων με στόχο την δημοσιονομική πειθαρχία σε συνδυασμό με τη μείωση της γραφειοκρατίας και την αποκατάσταση ισότιμων όρων ανταγωνισμού. Η αγορά εργασίας χαρακτηρίζεται από υπερβολική δυσκαμψία και χρήζει ιδιαίτερων παρεμβάσεων. Στο πλαίσιο αυτό είναι αναγκαία η προσαρμογή των δεξιοτήτων των εργαζομένων με τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας και η προώθηση της μεταρρύθμισης της εκπαίδευσης καθώς και της επαγγελματικής εκπαίδευσης. Η προοπτικές για βελτίωση της απασχόλησης εξαρτώνται από τις εξελίξεις στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας ο οποίος υφίσταται τον ασφυκτικό κρατικό παρεμβατισμό.

Στο επίπεδο των δημόσιων οικονομικών απαιτείται βελτίωση των διαδικασιών κατάρτισης του προϋπολογισμού και διασύνδεσής του με μια μεσοπρόθεσμη δημοσιονομική στρατηγική. Απαιτείται μεγαλύτερη δημοσιονομική πειθαρχία και διαφάνεια στις δημόσιες δαπάνες με παράλληλη μετατόπισή τους προς παραγωγικές επενδύσεις.

Γ) Κοινοτικό κεκτημένο

Η πΓΔΜ βρίσκεται σε προχωρημένο στάδιο νομοθετικής εναρμόνισης και έχει βελτιώσει την ικανότητα ανάληψης υποχρεώσεων που συνεπάγεται η προσχώρηση της στην ΕΕ. Σύμφωνα με την Ανακοίνωση της Επιτροπής *«η χώρα έχει ευρείας κλίμακας συνεργασία με την ΕΕ σε όλους τους τομείς του κεκτημένου τόσο σε στρατηγικό όσο και θεσμικό επίπεδο»* ενώ σε επόμενο στάδιο προτείνεται να δοθεί *«έμφαση στη διοικητική ικανότητα και την ουσιαστική εφαρμογή»* (European Commission, 2014b).

Δ) Σχέσεις καλής γειτονίας

Το κυριότερο πρόβλημα της πΓΔΜ για την προσχώρησή της στην ΕΕ και το ΝΑΤΟ είναι η οριστική επίλυση της διένεξης της με την Ελλάδα για το όνομα αυτής της χώρας. Η εξεύρεση αμοιβαίας αποδεκτής λύσης στο «ζήτημα της ονομασίας» παραμένει ακανθώδες σημείο στις σχέσεις των δύο χωρών. Η ΕΕ εξακολουθεί να επενδύει μετά από είκοσι χρόνια στη πολιτική βούληση των εμπλεκομένων και στη διεθνή διαμεσολάβηση για την εξεύρεση λύσης. Το ζήτημα του ονόματος ετέθη επίσημα το 1991, όταν η πΓΔΜ αποσχίστηκε από την Ομοσπονδία της Γιουγκοσλαβίας και ανακήρυξε την ανεξαρτησία της υπό το όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας». Η Ελλάδα αντέδρασε έντονα στην υποκλοπή της ιστορικής της κληρονομιάς και της υφέρπουσας αλτρωτικής διάθεσης της πΓΔΜ, φέρνοντας το θέμα στο Συμβούλιο των ΗΕ το οποίο συνέστησε την επείγουσα διευθέτηση του ζητήματος ώστε να εδραιωθούν σχέσεις καλής γειτονίας στη περιοχή (Koktsidis et al, 2014).

Μετά από χρονοβόρες διαπραγματεύσεις η Ελλάδα προέβη σε συμβιβαστική πρόταση, αποδεχόμενη σύνθετη ονομασία με γεωγραφικό προσδιορισμό και χρήση έναντι όλων (erga omnes). Η επίλυση του ζητήματος όπως αναφέρεται στην ανακοίνωση της ΕΕ για τη στρατηγική της διεύρυνσης θα άρει το σημείο τριβής στις σχέσεις των δύο χωρών και θα ενεργοποιήσει ταχύτερα τις διαδικασίες προσχώρησης (European Commission, 2012). Από το 2012 η Βουλγαρία προστέθηκε στις χώρες που διατηρούν επιφυλάξεις για την ενταξιακή πορεία της πΓΔΜ καθώς υποστηρίζει ότι επιχειρεί να οικειοποιηθεί την ιστορία της (Koktsidis et al, 2014).

3.5. Κόσοβο

Το Ψήφισμα του Συμβουλίου των ΗΕ (Resolution 1244/1999) έθεσε το Κόσοβο υπό διεθνή κάλυψη και νομιμότητα με την διοίκηση της Αποστολής των ΗΕ καθώς η αδυναμία της ΕΕ να παρέμβει αποφασιστικά στον πόλεμο, κατέστησε προφανή την έλλειψη μηχανισμών και μέσων για την αντιμετώπιση κρίσεων που επιδρούν αποσταθεροποιητικά στη περιφέρεια της και επιτάχυνε τις εξελίξεις στον τομέα της ασφάλειας και της άμυνας. Ωστόσο *«το ζήτημα του καθεστώτος του Κοσσυφοπεδίου εξακολουθεί να προκαλεί τριβές στην Ευρώπη»...και η Ευρωπαϊκή πολιτική παραμένει αντιφατική και αυτοαναιρούμενη...»* (Τζιφάκης, 2009). Το Κόσοβο (Koktsidis et al, 2014) άλλωστε *«παραμένει για την Μ. Βρετανία προτεραιότητα, εξαιτίας της σπουδαιότητας της ασφάλειας καθώς και για την Γερμανία η οποία λόγω*

επενδύσεων εκεί έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την εδραίωση του νομικού και δικαστικού συστήματος.

Το 2008 το Κόσοβο κήρυξε μονομερώς την ανεξαρτησία του από τη Σερβία και πυροδότησε τις μεταξύ τους σχέσεις οδηγώντας την προσφυγή της Σερβίας στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. Σε γνωμοδότηση που εξέδωσε το Δικαστήριο το 2010, «*η μονομερής πράξη ανακήρυξης της ανεξαρτησίας του Κοσόβου, δεν αποτελεί παραβίαση του διεθνούς δικαίου*». Έκτοτε το Κόσοβο έχει αναγνωρισθεί από 108 κράτη παγκοσμίως ενώ πέντε κράτη της ΕΕ αρνούνται την αναγνώριση του –Κύπρος, Ισπανία, Ελλάδα, Ρουμανία, Σλοβενία καθώς «*...εκφράζουν επιφυλάξεις τονίζοντας ότι το σχέδιο Αχτισάαρι δεν τυχάνει διεθνούς αποδοχής και νομιμοποίησης...*» (Τζιφάκης, 2009) ενώ η πολιτική ηγεσία της Σερβίας παραμένει κάθετη στη προοπτική ανεξαρτησίας του. Το Συμβούλιο της ΕΕ ενημέρωσε ότι τα κ-μ της, ότι θα αποφασίσουν για τις σχέσεις τους μαζί του σε συνάρτηση με την εθνική τους πρακτική και το διεθνές δίκαιο.

Η νεοσύστατη αυτή οντότητα, επτά χρόνια μετά την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της, εκτός από κρίση ταυτότητας εξακολουθεί να βρίσκεται αντιμέτωπη με οικονομική και κοινωνική κρίση, παρόλο που «*η διοικούμενη από τον ΟΗΕ επαρχία έλαβε στο διάστημα 1999-2004 πάνω από 2,5 δις ευρώ σε ανθρωπιστική βοήθεια και αποκατάσταση φυσικών υποδομών*» καθώς «*οι διεθνείς δωρητές κλήθηκαν να εξημερώσουν (tame) την περιοχή*» (Tzifakis and Huliaras, 2013). Παρά την υποστήριξη, σύμφωνα με την ευρωβουλευτή Ulrike Lunacek, η νέα κυβέρνηση που εκλέχθηκε τον Δεκέμβριο του 2014, δεν δημιουργεί μεγάλες προσδοκίες για ουσιαστική αλλαγή και βελτίωση του οικονομικού πεδίου. Έτσι 18 χρόνια μετά το τέλος του πολέμου, η χώρα είναι μια από τις φτωχότερες στην Ευρώπη με 35% ανεργία ενώ το 55,3% αυτών είναι νέοι. Αξίζει να αναφερθεί ότι το Κόσοβο έχει το νεότερο πληθυσμό στην Ευρώπη που θα μπορούσε να αποτελέσει την κινητήρια δύναμη για την ανασυγκρότηση της χώρας (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2015β).

Η ΕΕ έχει ορίσει Ειδικό Εκπρόσωπο στο Κόσοβο και έχει εγκαταστήσει την πολυεθνική δύναμη EULEX «*επιβολής κράτους δικαίου και συνεισφοράς εδραίωσης ανεξάρτητων και αποτελεσματικών δομών*». Για την περίπτωση του Κοσόβου η ένταξη στην ΕΕ φαντάζει να είναι η μοναδική λύση σταθεροποίησης. «*Το Κόσοβο είναι η μόνη χώρα των Δ. Βαλκανίων, που οι κάτοικοι της δεν μπορούν να ταξιδέψουν ελεύθερα στην ΕΕ για τρεις μήνες ενώ ο «ιός της*

φυγής» προτρέπει τους Κοσοβάρους για αναζήτηση καλύτερης ζωής σε κάποια χώρα της ΕΕ» (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2015β).

A) Πολιτικό κριτήριο

«Το Κόσοβο ακολουθεί λάθος δρόμο» και δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις αν δεν αλλάξει το υπάρχον πολιτικό σύστημα και δεν απομονώσει τη βία», υποστηρίζει ο William Walker, πρώην Πρεσβευτής OSCE στο Κόσοβο, 1998-99, ευρισκόμενος στη περιοχή ενόψει της 17ης Επετείου της σφαγής του Recak (Tota, 2016).

Η ανεξαρτησία που διακήρυξε το Κόσοβο δεν συνάδει με πρόοδο στη διακυβέρνηση, αποκατάσταση της ασφάλειας, εγκαθίδρυση δημοκρατικού πολιτεύματος ή κράτους δικαίου. Η οντότητα μέχρι σήμερα αδυνατεί να διασφαλίσει την ανθρώπινη ασφάλεια και ανάπτυξη, χαρακτηριστικά του κυρίαρχου κράτους, ενώ η αδύναμη πολιτική ηγεσία της έρχεται αντιμέτωπη με τις διαμαρτυρίες των πολιτών από τη ματαίωση των προσδοκιών τους.

Το Εθνικό Συμβούλιο Ευρωπαϊκής Ένταξης, όπως αναφέρεται στη σχετική Έκθεση, εργάζεται προς την ευρωπαϊκή κατεύθυνση του Κοσόβου μέσω του κυβερνητικού έργου που πρέπει να υλοποιηθεί. Παρά ταύτα, οι προσπάθειες είναι λίγες και κρίνονται απαραίτητες αλλαγές στη δικαιοσύνη, τη διαφάνεια και τη δημοκρατική διακυβέρνηση, δομές που αποτελούν ακρογωνιαίο λίθο για τη εύρυθμη λειτουργία της οντότητας. Ο τομέας της δικαιοσύνης απαιτεί νέες δικαστικές και εισαγγελικές δομές, αμεροληψία του δικαστικού συστήματος, καταπολέμηση οργανωμένου εγκλήματος και διαφθοράς (European Commission, 2013).

Ένα βασικό πρόβλημα που απαιτεί άμεσες και ουσιώδεις ενέργειες αποτελεί η καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος και της διαφθοράς. Η χώρα μαζί με την Αλβανία βρίσκεται στις πρώτες θέσεις κατάταξης ως προς το επίπεδο διαφθοράς μεταξύ των υπολοίπων χωρών των Δυτικών Βαλκανίων στους δείκτες της World Bank και της Transparency International (Sakellariou and Sotiropoulos, 2014). Η δράση του οργανωμένου εγκλήματος διαπνέει όλες τις πτυχές του πολιτικού, νομικού και οικονομικού συστήματος και απαιτείται πολιτική μηδενικής διαφθοράς για την αντιμετώπισή του αλλά και σαφής πολιτική βούληση.

Το Όργανο του Συμβουλίου Παρακολούθησης της Υλοποίησης, στο οποίο μετέχουν οι αρχές του Κοσόβου και η Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία, λειτουργεί ικανοποιητικά. Σχετικά με τις διακοινοτικές σχέσεις Σέρβων και Αλβανών του Κοσόβου έχουν γίνει κάποια βήματα προόδου

όπως η δυνατότητα παρακολούθησης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στη σερβική γλώσσα, ο διορισμός νέου Επιτρόπου γλωσσών που ήδη ασκεί τα καθήκοντά του και ο θεσμός του Διαμεσολαβητή. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί για την ΕΕ η εφαρμογή νομοθεσίας για την προστασία των μειονοτήτων και της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας (European Commission, 2014b).

Εν αντιθέσει με τη Βοσνία, η ευρεία πολιτική συναίνεση του Κοσόβου για σαφή ευρωπαϊκή προοπτική αποτυπώνεται σε επιτυχή αποτελέσματα σχετικά με το κράτος δικαίου, τη δημόσια διοίκηση, τη προστασία μειονοτήτων, το εμπόριο, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν πρέπει να ενταθεί περαιτέρω η προσπάθεια. Η Επιτροπή εξέδωσε σύσταση προς το Συμβούλιο για συμφωνία-πλαίσιο που να επιτρέπει στο Κόσοβο να συμμετάσχει σε προγράμματα της ΕΕ (European Commission, 2014b).

Η Συμφωνία σταθμός μεταξύ Βελιγραδίου και Πρίστινας τον Απρίλιο του 2013 δημιούργησε αισιοδοξία για τις σχέσεις των δυο χωρών και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε να ξεκινήσει διαπραγματεύσεις για τη σύναψη ΣΣΣ τον Ιούνιο του 2013. Η ΣΣΣ μονογραφήθηκε τον Ιούλιο του 2014 και αποτελεί ορόσημο στις σχέσεις ΕΕ- Κοσσυφοπεδίου. Υπεγράφησαν συμφωνίες σε τομείς ενέργειας, τηλεπικοινωνιών και κράτους δικαίου. Η ΕΕ δήλωσε ότι το Κόσοβο έχει σαφή «ευρωπαϊκή προοπτική» και στηρίζει την υποστήριξη της για τη δημιουργία θεσμών και την οικονομική του σταθεροποίηση (European Commission, 2014b).

B) Οικονομικό κριτήριο

Ο υψηλός στόχος της αυτοδιάθεσης και της ανεξαρτησίας φέρει τη χώρα αντιμέτωπη με μεγαλύτερες προκλήσεις. Η περίπτωση του Κοσόβου είναι ενδεικτική καθώς δεν διαθέτει βιώσιμη οικονομική δομή, ανεξάρτητη από εξωτερικές ενισχύσεις και παράλληλα αντιμετωπίζει εθνικούς ανταγωνισμούς και πολιτική ρευστότητα (European Commission, 2014b).

Η ΕΕ αντιμετωπίζει την τεχνική και οικονομική συνεργασία στη περίπτωση του Κοσόβου με δύο τρόπους: αφενός προσπαθεί να ενισχύσει τη δημιουργία θεσμών για τις κοινωνικοοικονομικές ανάγκες και αφετέρου να συνδράμει στη παρουσία της πολυεθνικής δύναμης. Στο πλαίσιο εφαρμογής αυτής της πολιτικής η ΕΕ χρηματοδότησε την περίοδο 2007-2010 με πάνω από 1 δις ευρώ την οικονομική και πολιτική ανασυγκρότηση. Στο ίδιο πλαίσιο

η Επιτροπή ανταποκρινόμενη στην απαίτηση του Συμβουλίου για την οικονομική και πολιτική ανάπτυξη του Κοσόβου διοργάνωσε το 2008 στις Βρυξέλλες μια Συνάντηση Δωρητών (Donors Conference), ώστε να γεφυρώσει το οικονομικό κενό (funding gap) των 1,4 δις ευρώ που παρουσίασαν οι Αρχές της Κοσόβου για το διάστημα 2009-2011 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2008).

Προς την κατεύθυνση αυτή και για να αξιοποιηθεί αποτελεσματικά το ζήτημα των δωρεών, η ΕΕ επιδιώκει να ενισχύσει τα δίκτυα κοινωνίας των πολιτών σε όλες τις υποψήφιες χώρες προς την κατεύθυνση του ελέγχου, της λογοδοσίας και της διαφάνειας. Στη περίπτωση του Κοσόβου έχει μάλιστα αναπτυχθεί μια εικονική πλατφόρμα (virtual platform) επικοινωνίας για τις CSOs (Civil Society Organisations), ώστε να ενισχυθεί ο διάλογος των εμπλεκόμενων και η ανταλλαγή καλών πρακτικών (EEAS, 2015).

Γ) Κοινοτικό κεκτημένο

Η Επιτροπή είναι προφανές ότι στηρίζει, ως ειδική περίπτωση το Κόσοβο, με την προϋπόθεση ότι οι κυβερνώντες σέβονται τις δημοκρατικές αρχές, τα ανθρώπινα δικαιώματα, τις μειονότητες και υιοθετούν τους κανόνες και τις αξίες της ΕΕ. Σύμφωνα με την Ανακοίνωση το Κόσοβο πρέπει *«να εργαστεί ενεργά για το ενωσιακό πρόγραμμα και να δεσμευτεί για συνολική μεταρρύθμιση και νομοθετική εναρμόνιση με το κεκτημένο της ΕΕ, ιδίως στο κράτος δικαίου, τη δημόσια διοίκηση, την οικονομία, τον ανταγωνισμό και το εμπόριο»*. Το μέλλον και η ευρωπαϊκή προοπτική του Κοσόβου βρίσκεται στα χέρια των δικών του ανθρώπων για να φέρει σε πέρας την προενταξιακή διαδικασία και τη σταθερότητα στη περιοχή (European Commission, 2014b).

Το κράτος δικαίου αποτελεί θεμελιώδη αξία και βασική προτεραιότητα στη διαδικασία προσχώρησης. Είναι προφανές ότι η απελευθέρωση των θεωρήσεων παρέχει σημαντικά κίνητρα για τη μεταρρυθμιστική προσπάθεια των χωρών τα οποία ενισχύουν την εσωτερική διακυβέρνηση. Παρόλο που το ζήτημα της απελευθέρωσης της βίζα για τους πολίτες ήταν ψηλά στην Ατζέντα της Θεσσαλονίκης, εντούτοις μόλις το 2007-2008 η ΕΕ αποφάσισε να αντιμετωπίσει το θέμα, αναδεικνύοντας θέματα διασυνοριακού ελέγχου και αντικατάστασης παλαιών με βιομετρικά διαβατήρια, παρόλο που το Κόσοβο εξαιρείται της απελευθέρωσης της βίζα. Παρά τα οφέλη για τις χώρες των ΔΒ, σημειώνεται ότι έχει προκύψει πρόβλημα υψηλού ποσοστού αιτημάτων ασύλου σε χώρες της ΕΕ, με αποτέλεσμα πολλά κ-μ να μην βλέπουν θετικά την παραχώρηση αυτή (Prifti, 2013).

Δ) Σχέσεις καλής γειτονίας

Το κυριότερο ζήτημα που αναφέρεται είναι η εξομάλυνση των σχέσεων με την Σερβία. Η ομαλή ενσωμάτωση των σερβικών πληθυσμών αποτελεί πρόκληση αλλά και ουσιαστικό πρόκριμα για την περαιτέρω πρόοδο της νέας αυτής κρατικής οντότητας. Η καταλυτική παρουσία της ΕΕ στην προαγωγή του διαλόγου μεταξύ Σερβίας και Κοσόβου αποδίδει αποτελέσματα που ικανοποιούν τις δύο πλευρές και θέτουν τις βάσεις για ειρηνική συνύπαρξη (European Commission, 2014b). Στο πλαίσιο αυτό έχουν επιτευχθεί επιμέρους διμερείς συμφωνίες (για την προστασία των πολιτιστικών και θρησκευτικών μνημείων, τελωνειακές συμφωνίες κ.λπ.) που οικοδομούν μια σχέση εμπιστοσύνης και αποτρέπουν την επιδείνωση των σχέσεων των δύο χωρών.

Ωστόσο η κατάσταση των διμερών σχέσεων απαιτεί περαιτέρω προσπάθειες εξ αιτίας της πολυπλοκότητας των σχέσεων που δημιουργούνται από την ύπαρξη διάσπαρτων πληθυσμών εκτός από τα βόρεια σύνορα του Κοσόβου και σε άλλες περιοχές της επικράτειάς του.

3.6. Συμπεράσματα

Με εξαίρεση την πΓΔΜ, η οποία ξεκίνησε από διαφορετική αφετηρία και συγκυριακά βρίσκεται στις» εν δυνάμει υποψήφιες χώρες», οι άλλες δυο, Β-Ε και Κόσοβο, καταδεικνύουν σοβαρότατη υστέρηση στην πορεία ενσωμάτωσής τους. Η περίπτωση της πΓΔΜ είναι διαφορετική με την έννοια ότι για την χώρα προέχει η εξομάλυνση των σχέσεών της με μια κοινοτική χώρα καθώς και η ομαλοποίηση της πολιτικής ζωής της χώρας. Αφενός με την διαφύλαξη του πολυεθνικού χαρακτήρα της κοινωνίας, που καθιστά εύθραυστες τις σχέσεις Σκοπιανών-Αλβανών (γεγονότα Κουμάνοβου), αφετέρου περιθωριοποιώντας τη διχαστική πολιτική κουλτούρα και ομοιοώντας σε ζητήματα εκδημοκρατισμού-διαφάνειας και κράτους δικαίου.

Η περίπτωση της Β-Ε παραπέμπει σε πολιτικό αδιέξοδο με τα πολιτικά φέουδα που έχουν δημιουργηθεί. Οι πολιτικές ελίτ αδυνατούν να ακολουθήσουν μια σταθερή διακυβέρνηση, απαλλαγμένη από τα «βαρίδια» των εθνικών περιορισμών και να εμπνεύσουν τους «constituent people», ότι προχωρούν σε λογικές μεταρρυθμίσεις, απαλλαγμένες από συναίσθημα και εθνική ρητορική. Η άποψη ότι υπάρχει δεξαμενή υποψηφίων με ευρωπαϊκό προσανατολισμό για τη

χώρα, δεν αποδεικνύεται από την κατάσταση την οποία έχει περιέλθει η χώρα, ούτε αποτυπώνεται στη ματαίωση που νιώθουν οι πολίτες της για το ευρωπαϊκό εγχείρημα.

Τέλος, η περιθωριοποίηση του Κοσόβου και ο διασυνοριακός χαρακτήρας πολλών εγκληματικών δραστηριοτήτων καθιστά αναγκαία την ενίσχυση της παρακολούθησης της περιφερειακής συνεργασίας μέσω ευρωπαϊκών οργανισμών (FRONTEX, EUROPOL) αλλά και της ιδιαίτερης προσοχής της ΕΕ στο ότι έχει ενδυναμωθεί η μουσουλμανική κοινότητα μέσω οικονομικής και πολιτιστικής διπλωματίας άλλων μουσουλμανικών κρατών στο Κόσοβο και την ευρύτερη περιοχή.

Εν τούτοις είναι προφανές ότι οι χώρες αυτές έχουν να καλύψουν μεγάλο έδαφος μέχρι την έναρξη ουσιαστικών ενταξιακών διαπραγματεύσεων με την Ένωση. Για να γίνει εφικτό θα πρέπει να υπάρξουν μεγαλύτερες προσπάθειες όχι μόνο από τις χώρες αυτές αλλά και από την ΕΕ η οποία αποτελεί σήμερα την μόνη ρεαλιστική προοπτική για ειρηνική συνύπαρξη και ευημερία.

Συμπεράσματα

Το μέλλον της διεύρυνσης και η ενσωμάτωση των ΔΒ συνδέονται άρρηκτα με την προοπτική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και τις νέες προκλήσεις που παρουσιάζονται στο διεθνές σύστημα. Η ΕΕ στην ιστορική της διαδρομή πέρασε από πολλές διακυμάνσεις και γνώρισε περιόδους σοβαρών εσωτερικών κρίσεων τις οποίες πέτυχε τελικά να ξεπεράσει μέσω συμβιβασμών και συνεργασιών. Ωστόσο τα τελευταία χρόνια η ΕΕ βρίσκεται αντιμέτωπη με μια οξύτατη και πολυεπίπεδη κρίση κύριες συνιστώσες της οποίας είναι η οικονομική/νομισματική κρίση και τα προσφυγικά/μεταναστευτικά ρεύματα προς την Ευρώπη. Δεν θα ήταν υπερβολή να ισχυρισθούμε ότι η κρίση αυτή θέτει σε αμφισβήτηση το Ευρωπαϊκό οικοδόμημα, διαιρώντας την Ένωση σε πλούσιο Βορρά και φτωχό Νότο. Απόρροια της κρίσης αυτής είναι και η συνακόλουθη αμοιβαία καχυποψία μεταξύ των χωρών μελών της που φθάνει πολλές φορές στα όρια της ανοιχτής αντιπαράθεσης.

Το διεθνές περιβάλλον σήμερα για την Ευρώπη των 28 κρατών μελών είναι ριζικά διαφορετικό από εκείνο της Ευρώπης των 6 ιδρυτικών μελών. Οι τελευταίοι κύκλοι διεύρυνσης δυσχέραναν ακόμη περισσότερο τη διαμόρφωση μια κοινής εξωτερικής πολιτικής. Σήμερα υπάρχουν κράτη που κλίνουν σαφώς προς τον ατλαντισμό και αποδίδουν μεγαλύτερο βάρος στις αμερικανικές εγγυήσεις ασφάλειας. Σε συνδυασμό με την ανεπάρκεια ηγεσιών ικανών να εμπνεύσουν ή να αναζωογονήσουν το ευρωπαϊκό όραμα αλλά και τις σαφείς αποσχιστικές τάσεις της Μ. Βρετανίας οδηγούμαστε σ' ένα ιστορικό αδιέξοδο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Τα πρώτα στοιχεία αυτού του δυσοίωνου μέλλοντος φάνηκαν μετά τις τελευταίες διευρύνσεις προς τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (ΚΑΕ). Και τούτο διότι οι πολιτικές θεωρήσεις που πρυτάνευσαν για την προσχώρηση των χωρών αυτών ήταν ξεκάθαρα γεωπολιτικές και σε βάρος της εμβάθυνσης της Ολοκλήρωσης της Ένωσης. Οι διαδοχικές διευρύνσεις έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην εμπέδωση της δημοκρατίας και την προάσπιση της ασφάλειας στην Ευρώπη παράλληλα όμως επιβράδυναν τις διαδικασίες ολοκλήρωσης και διαμόρφωσαν ένα εξαιρετικά αντιφατικό πλαίσιο εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης.

Το παράδειγμα της ένταξης των χωρών ΚΑΕ κατέδειξε ότι είναι δυνατός ο μετασχηματισμός τους σε δημοκρατικά, φιλελεύθερα πολιτεύματα με οικονομικές και πολιτικές δομές που συνάδουν με το κοινοτικό κεκτημένο (Nugent, 2010). Η συνέχιση της πολιτικής αυτής επιχειρείται να δράσει σταθεροποιητικά και στη περίπτωση των Δυτικών Βαλκανίων και να

επιφέρει τις ζητούμενες δημοκρατικές αλλαγές στη περιοχή. Η διεύρυνση συνεπώς προς τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων δεν λαμβάνει χώρα εν κενώ αλλά βασίζεται στην επιτυχημένη προηγούμενη διεύρυνση του 2004 των ΧΚΑΕ. Το βασικό κίνητρο για τον μετασχηματισμό των δομών των χωρών αυτών αποτελεί η ένταξή τους στην ευρωπαϊκή οικογένεια η οποία θα αποτελέσει την προϋπόθεση ταχείας ανάπτυξης τους. Πέραν όμως των οικονομικών ευεργετημάτων αναμένονται ουσιαστικές αλλαγές στο πεδίο των κοινωνικών μεταρρυθμίσεων καθώς και στην επίλυση εθνοτικών και θρησκευτικών ζητημάτων (Βάλντεν, 2005).

Μετά από 20 και πλέον έτη από την διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας και την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας των περισσότερων κρατών η πορεία μετασχηματισμού των χωρών αυτών φαίνεται να επιβραδύνεται από ενδογενείς κυρίως παράγοντες που αφορούν την ίδια την κοινωνική και πολιτική τους δομή. Οι παράγοντες αυτοί παρεμποδίζουν την διαμόρφωση ενός πολιτικού συστήματος με σεβασμό στις αρχές της δημοκρατίας και το κράτος δικαίου και τη λειτουργία του κομματικού συστήματος. Κυρίαρχος παράγοντας είναι η δομή του πολιτικού τους συστήματος και οι «αντιστάσεις» των παραδοσιακών πολιτικών ελίτ που με τα πελατειακά δίκτυα και τις σχέσεις πατρωνίας επιδιώκουν την χειραγώγηση της πολιτικής εξουσίας. Η συχνή υποδαύλιση των εθνοτικών και των θρησκευτικών παθών από τις πολιτικές ηγεσίες αποτρέπει τον μετασχηματισμό τους σε σύγχρονες δημοκρατίες και θέτει εμπόδια στην πολιτική ανάπτυξη αυτών των χωρών. Στο οικονομικό πεδίο που μοιραία εξαρτάται από τις εξελίξεις στο πολιτικό πεδίο εντοπίζεται σωρεία στρεβλώσεων και δυσλειτουργιών που παρεμποδίζουν την διαμόρφωση μιας λειτουργικής οικονομίας της αγοράς. Η αδυναμίες του διοικητικού μηχανισμού αντανακλώνται σε όλους τους τομείς της οικονομίας δυσχεραίνοντας τις επενδύσεις και το επιχειρείν.

Η κοινωνική τους δομή και διαστρωμάτωση με το πολυπολιτισμικό στοιχείο να κυριαρχεί θέτει πρόσθετα εμπόδια στην ομαλή λειτουργία αυτών των κοινωνιών αλλά και των κρατικών τους δομών. Τέλος ουσιαστικό ανασταλτικό παράγοντα της μετεξέλιξης αυτών των κοινωνιών αποτελεί η θρησκευτική διαφοροποίηση με την παρουσία σημαντικού αριθμού μουσουλμάνων.

Η επιτυχής αντιμετώπιση των εγγενών προβλημάτων που οι χώρες αυτές αντιμετωπίζουν θα αποτελέσει το κλειδί για την επιτυχή ενσωμάτωση τους στους Ευρωπαϊκούς θεσμούς. Επισήμως διατυπώνεται «ότι δεν υπάρχει διευρυνσιακή κόπωση». Τα γεγονότα των τελευταίων χρόνων όμως μαρτυρούν ότι η αλληλεγγύη της Ευρώπης δοκιμάζεται από πολυποίκιλα

γεγονότα τα οποία μεταβάλλουν τις γεωπολιτικές συνθήκες και δυσχεραίνουν τη διαδικασία διεύρυνσης. Η οικονομική κρίση στην ευρωζώνη πλήττει μοιραία εκτός από τις οικονομίες του Ευρωπαϊκού Νότου και τις οικονομίες των χωρών των ΔΒ αυξάνοντας την εξάρτησή τους από την Ευρωπαϊκή οικονομική βοήθεια. Τα δεδομένα αυτά δημιουργούν μια αρνητική επίδραση στη διεύρυνση και θέτουν εύλογες αμφιβολίες για το αν υπάρχουν προοπτικές περαιτέρω διεύρυνσης. Άλλωστε όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και ο Σ. Σακελλαρόπουλος (Λεοντίδου Α., Φραγκονικολόπουλος, Χ., Σακελλαρόπουλος, Σ., Κωνσταντινίδης, Σ., Μαραβέγιας, Ν., Κουρλιούρος, Η. και Τσαρδανίδης Χ., 2008) *«η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη στο ζήτημα της διεύρυνσης χαρακτηρίζεται από έναν ιδιότυπο δυϊσμό»*, που τοποθετείται ανάλογα με τη ταυτότητα του κράτους και των θεσμικών αποκλίσεων και του πολιτισμικού επιπέδου που αυτό βιώνει. Τα κράτη των ΔΒ έχουν όλα αυτά τα χαρακτηριστικά εθνοτικά, πολιτισμικά, θρησκευολογικά κλπ. ώστε να δημιουργούν στους εταίρους έντονο σκεπτικισμό και αμφιβολία για την επιτυχία του εγχειρήματος. Παράλληλα οι εξελίξεις στις χώρες αυτές τα τελευταία χρόνια, δεν πείθουν με κανένα τρόπο ότι η συμφιλίωση και η ειρηνική συνύπαρξη αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο της πολιτικής τους. Οι πρόσφατες διενέξεις Σέρβων- Κροατών, πΓΔΜ-Αλβανίας, πΓΔΜ-Βουλγαρίας καταδεικνύουν την περιορισμένη εμβέλεια των κοινοτικών παρεμβάσεων αλλά και την εθνικιστικές εμμονές και την εμπάθεια που ταλανίζει τις χώρες αυτές είκοσι πέντε χρόνια μετά την ανεξαρτησία τους.

Από την πλευρά της Ένωσης είναι δύσκολο να παραβλεφθεί μια κόπωση διεύρυνσης που πλέον ομολογείται και επίσημα. Στο πλαίσιο αυτό δηλώσεις όπως *«την ανάγκη να δοθεί σημασία στην ποιότητα και όχι στην ταχύτητα των διαβουλεύσεων με τα υποψήφια προς ένταξη κράτη στην Ευρωπαϊκή Ένωση»* επισήμανε ο υποψήφιος Επίτροπος για την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας και Διεύρυνσης, Γιοχάνες Χαν, κατά την ακρόασή του στο Ευρωκοινοβούλιο, διαμορφώνουν ένα ζοφερό μέλλον για τις προοπτικές ένταξης των ΔΒ. Ο Γιοχάνες Χαν άλλωστε δεν έκανε τίποτε περισσότερο από το να επιβεβαιώσει τη θέση του ίδιου του Προέδρου της Επιτροπής, **Ζαν-Κλοντ Γιούνκερ**, πως *«για την επόμενη πενταετία δεν θα υπάρξει καμιά διεύρυνση της ΕΕ.»* ενώ παράλληλα έδωσε έμφαση στη μελλοντική προσάρτηση των υποψήφιων χωρών υπογραμμίζοντας ότι: *«Οι εταίροι δεν θα προσχωρήσουν στην Ένωση εάν δεν αποβάλλουν το ιστορικό βάρος του παρελθόντος και δεν υιοθετήσουν τον διάλογο και τις διαπραγματεύσεις ως δίοδο ένταξης»* (European Commission, 2015e).

Υπό τις συνθήκες αυτές είναι εξαιρετικά δυσχερές να παραμένει κανείς αισιόδοξος αναφορικά με την ταχεία προσχώρηση των χωρών αυτών στην ΕΕ. Και επειδή η διαδικασία προσχώρησης των Δυτικών Βαλκανίων φαίνεται να έχει επικίνδυνα επιβραδυνθεί οι κοινοτικές χώρες με την «Πρωτοβουλία του Βερολίνου» το 2014 επανέλαβαν εκ νέου την προσήλωσή τους αλλά και την πολιτική τους βούληση για ένταξη των Δυτικών Βαλκανίων. Αφορά την πρωτοβουλία της Γερμανίας και της Βρετανίας με τη συμμετοχή της Γαλλίας και της Αυστρίας γνωστή και ως «Berlin Process» η οποία διακηρύσσει την ισχυρή πολιτική βούληση για ένταξη των Δυτικών Βαλκανίων και δεσμεύεται να ενισχύσει στο διάστημα 2014-2018 την ευρωπαϊκή προοπτική των χωρών της περιοχής, να επιταχύνει τις μεταρρυθμίσεις, να αυξήσει τις οικονομικές ευκαιρίες και να ενθαρρύνει τη συνεργασία (Berlin Process, 2014). Είναι συνεπώς προφανές ότι η περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων παραμένει μια βασική προτεραιότητα της γερμανικής εξωτερικής πολιτικής με στόχο τη σταθεροποίηση της συγκεκριμένης περιοχής και την ενίσχυση της περιφερειακής συνεργασία των κρατών σε μια περίοδο έντονων μεταναστευτικών ροών αλλά και διχασμού των κρατών-μελών της ΕΕ.

Και ενώ για την ΕΕ το εγχείρημα της διεύρυνσης προς τα ΔΒ φαντάζει στην παρούσα χρονική συγκυρία μη ελκυστικό, θα ήταν τεράστιο πολιτικό λάθος να εγκαταλειφθεί η προσπάθεια των χωρών αυτών να εναρμονιστούν με τις θεσμικές απαιτήσεις της Ένωσης. Για τις χώρες αυτές συνιστά μονόδρομο η πρόσδεσή τους στην ευρωπαϊκή οικογένεια και μοναδική προοπτική τους η ένταξη στην ΕΕ. Ωστόσο θα πρέπει να αναρωτηθούμε αν υπάρχει σήμερα μέλλον για την διεύρυνση προς τα ΔΒ. Η απάντηση θα πρέπει να είναι ανεπιφύλακτα αρνητική. Και τούτο διότι στην παρούσα φάση η ΕΕ βιώνει μια βαθιά κρίση ταυτότητας η οποία εκτείνεται και στο οικονομικό επίπεδο ιδίως στη Νότια Ευρώπη. Θα είναι περισσότερο ρεαλιστικό να αναμένουμε την ολοκλήρωση αυτής της φάσης της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης για να δοθεί νέα πνοή στην ενταξιακή προοπτική αυτών των χωρών. Διότι είναι ευρέως γνωστό ότι η ΕΕ προχωρούσε πάντοτε μέσα από κρίσεις και οπισθοδρομήσεις. Είναι επίσης ευρύτατα αποδεκτό από όλους τους αναλυτές ότι η πορεία της ολοκλήρωσης δεν υπήρξε ποτέ ευθύγραμμη. Στην παρούσα φάση η Ένωση καλείται να αντιμετωπίσει πρωτοφανείς προκλήσεις και στο οικονομικό/νομισματικό επίπεδο (κρίση του ευρώ) και στο πολιτικό επίπεδο (ενδεχόμενη απόσχιση της Βρετανίας). Είμαστε πεπεισμένοι ότι τελικά η Ένωση θα εξέλθει δυνατότερη από αυτές τις προκλήσεις και θα προχωρήσει τελικά στην διεύρυνση προς τα ΔΒ, η πορεία ένταξης των οποίων προς την Ευρωπαϊκή οικογένεια **μοιάζει ανεπίστρεπτη.**

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Table 1: Delegitimization of the State According to the Fund for Peace's Failed States Index (FSI)

	2009	2014
Albania	7.3	6.5
Bosnia	8.2	6.8
Croatia	4.5	3.7
FYROM	7.4	5.8
Kosovo	-	-
Montenegro	4.7	4.3
Serbia	7.3	5.8

Source: <http://ffo.statesindex.org/rankings-2014>, last accessed on 24.07.2014

Table 2: Stability of Democratic Institutions According to Bertelsmann Stiftung's Transformation Index (BTI)

	2008	2014
Albania	8.0	6.5
Bosnia	6.0	5.0
Croatia	9.0	8.5
FYROM	8.0	7.0
Kosovo	7.0	6.5
Montenegro	8.0	8.5
Serbia	7.5	8.0

Source: <http://www.bti-project.org/index/>, last accessed on 24.07.2014

Table 3: Rule of Law According to World Bank's Worldwide Governance Indicators

	2009	2012
Albania	-0.53	-0.57
Bosnia	-0.36	-0.23
Croatia	0.14	0.21
FYROM	-0.27	-0.24
Kosovo	-0.63	-0.56
Montenegro	0.07	0.01
Serbia	-0.44	-0.39

Source: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>, last accessed on 24.07.2014

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Βαλντέν, Σ. (2005), Για ένα πρωταγωνιστικό ρόλο της Ελλάδας στα Βαλκάνια, *Κείμενα Τεκμηρίωσης* ν1., ΙΣΤΑΜΕ.

Γραφείο ΟΕΥ Πρεσβείας Τιράνων (2015), *Ενημερωτικό Δελτίο*, Νοέμβριος.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (1999), *Σχετικά με τη διαδικασία σταθεροποίησης και σύνδεσης υπέρ των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης*, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, της 26ης Μαΐου 1999, (δεν έχει δημοσιευθεί στην Επίσημη Εφημερίδα), COM (1999)235 τελικό.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2008), *Δυτικά Βαλκάνια, ενίσχυση της Ευρωπαϊκής προοπτικής*, COM (2008)127 τελικό.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2015α), Θεματολογικά Δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, Τα Δυτικά, Βαλκάνια, ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, διαθέσιμο στην http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.2.html [Πρόσβαση 17 Σεπτεμβρίου 2015].

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2015β), Δηλώσεις ευρωβουλευτού Ulrike Lunacek για τη διαδικασία ενσωμάτωσης του Κοσόβου στην ΕΕ, 11-3-2015, διαθέσιμο στην: http://www.europarl.europa.eu/meps/el/97017/ULRIKE_LUNACEK_home.html [Πρόσβαση 14 Δεκεμβρίου 2015].

Ιωακειμίδης, Π. (1999), «Η Διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης» στο Ν. Μαραβέγιας, Μ. Τσινιτσιζέλης (επιμ), *Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, σ.199-200.

Κιτρομηλίδης, Π. (1999), Νοερές κοινότητες και οι απαρχές του εθνικού ζητήματος στα Βαλκάνια, στο Θάνος Βερέμης (επιμ.) *Εθνική Ταυτότητα και Εθνικισμός στη Νεότερη Ελλάδα*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, σελ.72.

Μούσης, Ν. (1994), *Από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα στην ΕΕ, Θεσμοί και Πολιτικές*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα. σελ.18 και επ.

Τζιφάκης, Ν. (2002), Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα Δυτικά Βαλκάνια, Ομιλία για την εκδήλωση του Κέντρου ενημέρωσης και Προώθησης Κοινοτικών και Αναπτυξιακών Προγραμμάτων, ΕΒΕΑ, Αθήνα 30 Μαΐου.

Τζόκας, Σπ. (2006), Το Όραμα της Ενωμένης Ευρώπης: Ιστορική Διαδρομή και Σύγχρονη Πραγματικότητα, Εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.242.

Λεοντίδου Λ., Φραγκονικολόπουλος, Χ., Σακελλαρόπουλος, Σ., Κωνσταντινίδης, Σ., Μαραβέγιας, Ν., Κουρλιούρος, Η. και Τσαρδανίδης Χ., (2008), *Η Ευρωπαϊκή Ένωση την αγωγή της τρίτης χιλιετίας: θεσμοί, οργάνωση και πολιτικές*, Εκδ. ΕΑΠ, Πάτρα.

Nugent, N. (2010), *Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Ιστορία, Θεσμοί, Πολιτικές*, επιμ. Μ. Μενδρινού, Εκδ. Σαββάλα.

Τζιφάκης, Ν. (2009), *Χωρίς προσανατολισμό?*, Η πολιτική της ΕΕ στο Κοσσυφοπέδιο, Βήμα Ιδεών, διαθέσιμο στην: <http://vimaideon.gr//Article.aspx?d=20090101&nid=11084638&sn> [Πρόσβαση 14 Αυγούστου 2015]

Τοντόροβα, Μ. (2000), *Βαλκάνια η δυτική φαντασίωση*, επιμ. Π. Κιτρομηλίδης, Εκδ. Επίκεντρο.

Υπουργείο Εξωτερικών, (2013), Κοινές δηλώσεις Αντιπροέδρου της Κυβέρνησης και ΥΠΕΞ Ευ. Βενιζέλου μετά τη συνάντησή του στα Τίρανα με τον Αλβανό ΥΠΕΞ D. Bushati online] Διαθέσιμο στην: <http://www.mfa.gr/epikairotita/proto-thema/koines-deloseis-antiproedrou-tes-kuberneses-kai-upeks-eu-benizelou-meta-te-sunantese-tou-sta-tirana-me-ton-albano-upeks-bushati.html> [πρόσβαση 10 Αυγούστου 2015].

Ξενόγλωσση

Balkan Monitor (2015a) Keep up with keeping up!, May [online] available at: <http://balkanfund.org/keep-up-with-keeping-up/> [Accessed 5 January 2016].

Balkan Monitor (2015b) Policy Brief, Removing obstacles to EU accession, Bilateral disputes in the Western Balkans, August [online] available at: <http://balkanfund.org/removing-obstacles-to-eu-accession-bilateral-disputes-in-the-western-balkans/> [Accessed 5 January 2016].

Berlin Process (2014), *Final Declaration by the chair of the Conference on the Western Balkans*, Berlin, 28 August.

Dragojlovic, M. (2014), *Whose is Sutorina?*, Independent Balkan News Agency, 20-11-2014, available at: <http://balkaneu.com/sutorina> [Accessed 30 January 2016].

Dragojlovic, M. (2016a), *BiH political party leader arrested*, Independent Balkan News Agency, 25-1-2016, <http://www.balkaneu.com/bih-political-party-leader-arrested/> available at: <http://www.balkaneu.com/bih-political-party-leader-arrested/> [Accessed 23 January 2016].

Dragojlovic, M. (2016b), *Serbs and their problems in Mostar marginalized*, Independent Balkan News Agency, 21-1-2016, available at: <http://www.balkaneu.com/serbs-problems-mostar-marginalised/> [Accessed 23 January 2016].

EEAS, (2015), *European Union Office in Kosovo / European Union Special Representative in Kosovo*, available at: http://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/eu_tech_financial_cooperation/index.10-9-2015 [Accessed 10 September 2015].

European Commission (2007), Instrument for Pre-Accession Assistance IPA, available at: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/ipa/ [Accessed 30 October 2015].

European Commission, (2012), Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013, COM (2012)600: Brussels, 10.10.2012.

European Commission, (2013), Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Enlargement Strategy and Main Challenges 2013-2014, COM (2013)700 final: Brussels, 16.10.2013.

European Commission, (2014a), *Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA II), Multi Country Indicative Strategy Paper, 2014-2020, Adopted on 30-6-2014*. [online] available at: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20140919-multi-country-strategy-paper.pdf [Accessed 8 March 2015].

European Commission, (2014b), Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the committee of Regions, Enlargement Strategy and Main Challenges 2014-2015, COM (2014)700 final: Brussels, 8.10.2014.

European Commission, (2014c), Commission Staff Working Document Serbia 2014 Progress Report accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Enlargement Strategy and Main Challenges 2014-2015, SWD (2014)302 final: Brussels, 8.10.2014.

European Commission, (2014d), Kosovo Progress Report October, available at: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-kosovo-progress-report_en.pdf [Accessed 25 February 2015].

European Commission, (2015a), Commission Staff Working Document Albania 2015 Progress Report accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – EU Enlargement Strategy, SWD (2015)213 final: Brussels, 10.11.2015.

European Commission, (2015b), Commission Staff Working Document Montenegro 2015 Progress Report accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – EU Enlargement Strategy, SWD (2015)210 final: Brussels, 10.11.2015.

European Commission, (2015c), Commission Staff Working Document Bosnia and Herzegovina 2015 Progress Report accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social

Committee and the Committee of the Regions – EU Enlargement Strategy, SWD (2015)214 final: Brussels, 10.11.2015.

European Commission, (2015d), Commission Staff Working Document FYROM Report 2015 Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – EU Enlargement Strategy, SWD (2015)212 final: Brussels, 10.11.2015, available at:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_the_former_yugoslav_republic_of_macedonia.pdf [Accessed 25 February 2015].

European Commission, (2015e), Join Consultation Paper Towards a new European Neighbourhood Policy, JOIN (2015) 6 final: Brussels 4-3-2015.

European Commission (2016), Twinning and Sigma, European Neighbourhood and Enlargement Negotiations, available at: http://ec.europa.eu/enlargement/neighbourhood/neighbourhood-wide/twinning-taiex-and-sigma/index_en.htm [Accessed 17 January 2016].

European Council, (2003), Conclusions of the Presidency, Thessaloniki, 19 and 20 June 2003, (11638/2003), available at: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/76279.pdf [Accessed 17 September 2015]

European Forum for Democracy and Solidarity, (2015a), Serbia. Country Updates, the current state of democracy. Available at: <http://www.europeanforum.net/> [Accessed 28 January 2016].

European Forum for Democracy and Solidarity, (2015b), Montenegro. Country Updates, the current state of democracy. Available at: <http://www.europeanforum.net/> [Accessed 28 January 2016].

European Forum for Democracy and Solidarity, (2016), FYR Macedonia. Country Updates, the current state of democracy. Available at: <http://www.europeanforum.net/> [Accessed 28 January 2016].

European Parliament (2015), *At a glance, Bosnia-Herzegovina: Political Parties*, 568324, available at: [http://europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/568324/EPRS_ATA\(2015\)568324_En.pdf](http://europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/568324/EPRS_ATA(2015)568324_En.pdf) [Accessed 25 January 2016].

European Parliament (2016), *MEPs ratify EU-Kosovo Association Agreement*, Press release 21-1-2016.

European Union, (2012), Consolidated version of the Treaty of the functioning of the European Union, Brussels 26.10.2012, available at <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EL> [Accessed 17 September 2015].

Eurostat, (2014), Gross Domestic Product, Candidate countries and potential candidates, available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/enlargement-countries/data/main-tables> [Accessed 11 January 2016].

Hislope, R. (2004), *How is Ethnic Peace Possible? Explaining Macedonia's Peaceful Decade*, Paper Prepared for the Midwest Political Science Association's Annual Meeting April 15-18, Chicago, Illinois, available at: http://citation.allacademic.com//meta/p_mla_apa_research_citation/0/8/4/1/8/pages84185/p84185-1.php. Accessed 23 August 2015].

Iskenderov, P. (2015), The idea of a 'Greater Albania', then and now, available at: <http://m.strategic-culture.org/news/2015/06/14/the-idea-greater-albania-then-and-now-i.html> [Accessed 30 January 2016].

Koktsidis, P., Armakolas, I., Maksimovic, M. and Feta B. (2014), *The Western Balkan EU Accession Process and the Greek Presidency*, ELIAMEP.

Mitrovic, M. (2014a), *Vucic UEFA confirms Albania is responsible for the incidents*, Independent Balkan News agency, 25-10-14, available at: <http://balkan.eu.com/vucic-uefa-confirms-albania-responsible-incidents> [Accessed 30 January 2016].

Mitrovic, M. (2014b), *Rama's brother provokes chaos at Belgrade*, Independent Balkan News Agency, 15/10/14, available at: <http://www.balkan.eu/ramas-brother-provokes-chaos-belgrade-stadium/> [Accessed 30 January 2016].

NDI (2009), National Democratic Institute, Bosnia-Herzegovina Democracy Assessment Report, available at: <http://www.ndi.org/files/Bosnia-Herzegovina> [Accessed 25 January 2016].

Pifti, E. (ed.), (2013), *The European Future of the Western Balkans*, European Union Institute for Security Studies, Paris.

Sakellariou, A. and Sotiropoulos, D. (2014), *Democracy in the Western Balkans, An Overview. WP 51*, ELIAMEP.

Sklias, P. and Tsampra, M. (2012), *Towards an analytical framework of regional integration in Western Balkans*, MPRA. Available at: <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/36504/> [Accessed 8 March 2015].

Tota, E. (2016), “*Kosovo is following the wrong path, says former OSCE ambassador*”, by W.Walker, Independent Balkan News Agency, 15-1-2016, available at: <http://www.balkan.eu.com/Kosovo-wrong-path-osce-ambassador>) [Accessed 17 January 2016].

Tzifakis, N., and Tsardanidis, C. (2006), *Economic Reconstruction of Bosnia and Herzegovina: The Lost Decade*, *Ethnopolitics* 5, no. 1, March, pp.67–84, available at: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/17449050600576316> [Accessed 11 January 2016].

Tzifakis, N., and Huliaras, A., (2013), *Hegemonic Relationships: Donor Countries and NGOs in Western Balkan Post-Conflict Reconstruction*, *Southeastern Europe [Brill]* 37, no. 3, pp. 332–49.

Venetis, E. (2015), *Islam Emerging in the Balkans*, WP68, ELIAMEP.

Wakelin, E. (2013), *EU Conditionality: An Effective Means for Policy Reforms*, *E-International Relations*, Nov. 1.

Weber, B. (2014), The limits of the EUs transformative power in B-H, implications for party politics, chapter7, in EU integration and party politics in the Balkans, *EPC Issue Paper No 77*, September, Ed. Corina Stratulat.

Willemsen, H. (2006), Former Yugoslav Republic of Macedonia: Persisting Structural Constraints to Democratic Consolidation, *Southeast European and Black Sea Studies*, 6 (1), pp. 83–101.

World Bank, (2012), *From Recession to Reform: The Western Balkans and the Impacts of a Double Dip Recession*, December 18, available at: <http://www.worldbank.org/en/news/feature/2012/12/18/from-recession-to-reform-western-balkans-and-impacts-of-double-dip-recession> [Accessed 25 January 2016].

World Bank (2016), *Doing Business 2016, Measuring Regulatory Quality and Efficiency*, available at: <http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB16-Chapters/DB16-Mini-Book.pdf> [Accessed 15 January 2016].